

N:o

36

14.12.2012

A

G

O

N

POHJOINEN FILOSOFIYHDISTYS AGON RY
NORDLIGA FILOSOFISÄLLSKAPET AGON RF
NORTHERN PHILOSOPHERS AGON

Ajatusleikki	Voitto Kuosmanen	s.4
Jouluun valmistautuminen	Pentti Tepsa	s.7
vakaumuksen ongelma	Toivo Salonen	s.8
Pihtiärväläiset - misunääri	Bengt Pohjanen	s.17
Oi Barbara!	Matti Ylipiessa	s.18
Tsaarin kuriiri ratsastaa jälleen	Juha Ruusuvuori	s.20

Päätoimittaja
Niilo Nikkonen
Toimituksen osoite:
Kittiläntie 4690
97310 PATOKOSKI
AGON.lehti@gmail.com
Taitto:
Niilo Nikkonen
Kuvat:
NN-arkisto, ellei toisin mainita
Kirjankannet kustantajilta
AGON numero 36 (4/2012)

11. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
Kustantaja:
Pohjoinen filosofiyhdistys AGON
ry.
copyright AGON ja kirjoittajat
Paino:
Lapin Yliopistopaino
Rovaniemi

ISSN-L 1799-1781
ISSN 1799-1781
ISSN 1799-1900 (PDF)

Pohjoinen filosofiyhdistys - AGON
ry
Lapin yliopisto
PL 122
ROVANIEMI
Puheenjohtaja:
Kati Kanto
Kati.Kanto6@gmail.com
Sihteeri:
Niilo Nikkonen
AGON.lehti@gmail.com
Rahastonhoitaja:
Markus Korjonen
markus.korjonen@gmail.com

<http://www.ulapland.fi/agon>

JÄSENMAKSUT 2013
Jäsenmaksu 17,- euroa
Opiskelijat, työttömät ja muut
vähävaraiset 12,- euroa
Kannatusjäsenyys 35,- euroa
Postitusmaksu 6,- euroa
Vuosikerta yhteisöille 35,- euroa

Pohjoinen filosofiyhdistys - AGON
ry
Pohjolan Osuuspankki (POP)
FI 0756405020003533
BIC
OKOYFIHH

Jäsenhakemuksen ja osoitteen-
muutoksen voi jättää pu-
heenjohtajalle sähköpostilla.

PÄÄKIRJOITUS

Niilo Nikkonen

Valinnoista ja vapaudesta

Luulisi filosofian olevan korkean hallitusvallan visussa suojeluksessa, kun ylifilosofi Pekka Himaselta tilataan visioita hyvään hintaan. Näyttää kuitenkin pahasti siltä, että filosofia kelpaa vain valmiina brandina. Eräänlaista filosofian tuotteistamista harrasti jo Himasen opettaja Esa Saarinen (Muistattehan sen hassun TV-kasvon, joka käytti eripari kenkiä?). Nykyaika vaatii helposti omaksuttavia hahmoja. Tarvitaan naama, slogan ja media - brandi on syntynyt. Esisaarislaiseen aikaan televisiossa haastateltiin Georg Henrik von Wrightiä, josta myöhemmin yritettiin väentää natsien sympatiseeraajaa huonolla menestyksellä. G.H. v.Wrightistä ei siis saatu edes postuumisti brandia - edes antibrandia.

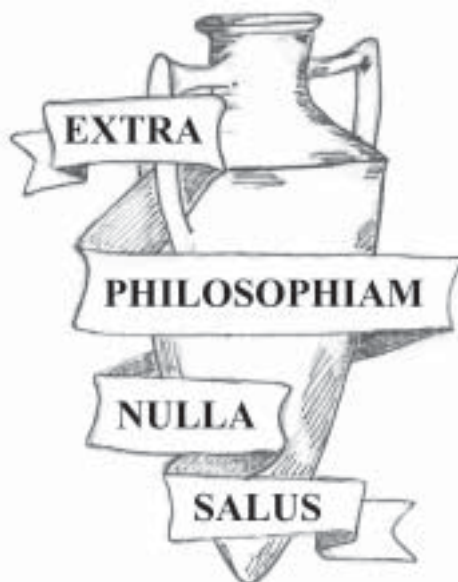

Lieneekö filosofian karsastamiseen syynä uudempien filosofipolvien karnevalistinen ja peräti rahvaallistunut esiintyminen mediassa? Valtakunnanfilosofi Himanen pääsi otsikoihin ja palstoille enemmän alkoholinkäytönsä kuin visioskenaarionsa ansiosta. Tosin, nykyisen markkinaideologisen ajan hengessä, kyse voi olla hallitusta ja harkitusta imagon rakentamisesta. Loistava koulu-esimerkki oli Talvivaaran ympäristökatastrofista tiedottanut "rasittuneen oloinen" pääomistaja Pekka Perä, joka siteerasi Paavo Väyrystä retorisesti: "Voiko vitutukseen kuolla?". Media oli otettu, poliitikot olivat läpäillään ja rahvas onnessaan. Tasavallan presidentti Saukki I osti Talvivaaran osakkeita. Hallelujaa, joulu tulee!

Mikä on johtanut sokeuteen? Ei "informaatiotulva" ole mikään selitys. Ongelma on sivistyksen puutteessa. Tarvitsemme laajan tietopohjan itses-
tämme, menneisyydestämme, suhteistamme muuhun maailmaan, luon-
toon, tilaamme maailmankaikkeudessa jne. Loputtoman määrän erilaista
tietoa ja kohtaamisia ihmisten välillä kulttuurien ja historian yli. On opit-
tava avoimin silmin nähtävä har-
hapolkujen innostavat seikkailut!
Siksi me tarvitsemme kouluissa ja
yliopistoissa filosofiaa, historiaa
ja koko sitä kirjoja joka oppiai-
neita löytyy. me tarvitsemme yli-
opistoissa vapaasti valittavia laa-
joja sivuaineita antamaan tuke-
van perustuksen ammattiin, työ-
hön, tutkimukseen, ELÄMÄÄN!

Pelkkä nopea valmistuminen
itse tarkoituksena on turmiollista.
CITIUS ALTIUS FORTIUS sopii
urheiluun, mutta elämänohjeeksi
siitä ei ole.

AGON

Tervehdys

Vuosi 2012 lähenee loppuaan. Mitä tältä vuodelta jää mieleen? Uuden vuoden tienoilla media kokoaa aina vuoden merkittävimmät tapahtumat esiin ikään kuin muistin virkistämiseksi. Ai niin, tuokin oli! Sauli Niinistöstä julistettiin uusi tasavaltamme presidentti, Talvivaara oli todellisessa vaarassa, Obama jatkaa USA:ssa. Listaa voisi jatkaa paljonkin.

On myös pieniä tapahtumia, jotka tapahtuvat yksilötasolla. Minulle sattui tässä eräs, kun olin kiireessä matkalla töihin. Lauleskelin siinä joululauluja ajaessani. Riemullinen joululaulu "Riemuitkaatte, riemuitkaa" sai nolon lopun. Juuri kun olin viimeisessä sanassa "Kiiruhtakaa!" RÄPS. Peltipoliisi siinä iski silmää minulle.

Perillä työkaverini totesi lohdullisesti, että ei se haittaa, jos se ei kerran ollut ensimmäinen kerta.

No joo. Aina sitä jotain oppii, vaikka vanhaksi elää - vai miten se pieni suloinen kansanlaulu menikään.

Nyt kun puheenjohtajapestini päättyy, on aika kiittää kaikkia Agonin jäseniä ja hallitusta yhteistyöstä. Toivotan myös uudelle puheenjohtajalle onnea ja hyvää jatkoa.

Rauhaisaa ja levollista joulun aikaa sekä onnea vuodelle 2013 kaikille Agonin lukijoille!

Kati Kanto

VÄITÖS: TAITEILIJAT EIVÄT INNOSTU TAITEEN TUOTTEISTAMISESTA

Kuvataiteilijat vastustavat taiteen hyödyntämiseen perustuvaa kulttuuripolitiikkaa, kuten taiteen tuotteistamis- ja vientiohjelmia. Yhteiskuntakriitikki voi näyttäytyä esimerkiksi taiteen tekemisen tavoissa, osoittaa Kalle Lampela väitöstutkimuksessaan.

Kuvataiteilija, taiteen ja yhteiskuntatieteiden maisteri Kalle Lampela tarkastelee väitöstutkimuksessaan, miten kuvataiteilijat asennoituvat taiteen hyödyntämiseen yhteiskunnassa ja taiteen arvottamiseen taloudellisten kriteerien pohjalta. Lisäksi hän pohtii taiteen yhteiskuntakriittisiä mahdollisuuksia. Näitä mahdollisuuksia hän puntaroi myös väitöstutkimuksen taiteellisessa osiossa, joka koostuu kahdesta näyttelystä vuosina 2008 ja 2010 sekä tammikuussa 2012 julkaistusta manifestista.

Lampela toteaa, että myös Suomessa on siirrytty vähitellen hyvinvointivaltion ideoihin nojaavasta kulttuuripolitiikasta uusliberalistiseen kulttuuripolitiikkaan.

– Markkinoinhin myötämielisesti suhtautuvassa kulttuuripolitiikassa taide ja kulttuuri nähdään usein keinoina esimerkiksi sosiaalisten, kasvatuksellisten tai taloudellisten tavoitteiden saavuttamiseksi ja taiteen autonomiaa pidetään muinaisjäanteenä tai epäilyttävänä romanttisena ihanteena, Lampela kertoo.

Julkaisun tiedot:

Kalle Lampela: *Taiteilijoita tarvitaan ihan toisenlaisiin hommiin – Tutkimus kuvataiteilijoiden asenteista ja taiteen yhteiskuntakriittisistä mahdollisuuksista*. Acta Universitatis Lapponiensis 233. Lapin yliopistokustannus: Rovaniemi 2012. ISBN 978-952-484-554-0. ISSN 0788-7604.

”Because I’m worth it” – puhe, ihmisenä oleminen ja pyhyiden kokeminen

”Jotta voi elää toisin, pitää kokea toisin, ja jotta voi kokea toisin, pitää elää toisin”
(Martin Heidegger).

Moraali ja se kolmas

Sanotaan, että kun ihmiset kohtaavat, läsnä on aina joku kolmas. Tiedetään, että kun ihminen saa yhteyden tuohon mystiseen kolmanteen, se alkaa määrittää hänen tekojaan ja kokemuksiaan, hänen moraaliaan. Ihminen on tavoitellut kolmannen läsnäoloa luonnossa, uskonnoissa ja ideologioissa. Jokainen, joka on oivaltanut luonnon pyhyiden, hänen jokaisessa askeleessaan ja teossaan näkyy tuo pyhyiden kokemus. Jokainen, joka on joskus tavannut aidon uskovan, aidon kommunistin tai natsin, ymmärtää, mistä on kysymys, kun puhutaan kolmannen läsnäolosta.

Mikä kolmas meitä nyt ohjaa? Voisiko se paljastua ihmisen puheesta? ”Koska olen sen ansainnut tai olen sen arvoinen” –puhe tunkee nyt kaikkialta korviin mainoksissa, työkavereiden ja tuttavien puheissa. Tällaista puhetta ei juuri kuullut pari vuosikymmentä sitten. Millaista maailmassa olemisen muutosta puhe kuvastaa? Kuvastaako puhe uuden näkökulman valit-

semistä elämään? Onko kysymys peräti ihmisolemuksen radikaalista muutoksesta, joka näkyy ihmisen teoissa ja kokemuksissa? Kuultaako puheen läpi yhteys uudenlaiseen pyhyiden kokemukseen? Nyt, kun **sanoittaminen** –termi on kaikkien huulilla, mietin, onko ihminen itse sanoittanut tuon puheen? Vai onko sen tehnyt joku kolmas, ja mitä hänellä on mahdantanut olla mielessään sanoja rustatessaan?

Elämän ansaintalogiikkaa

Koska niin monien huulilla ovat ”Because I’m worth it” –sanat, sanojen täytyy kummuta yhteisöstä. Kysymys on yhteisön äänestä, yhteisestä maailmassa olon kokemuksesta. Mitä ihmiset puhuvat, kun he sanovat, että olen ansainnut jotain tai olen jonkun arvoinen? Vaatimattomillaan kyse on siitä, että olen ansainnut suklaapatukan, vaativammillaan kyse on siitä, että olen ansainnut vapaailan, SPA –viikonlopun, matkan rannalle NRO 1784, teatterimatkan Brasiliaan, toisen auton, antiwrinkle –voiteen, butoxia ryp-pyihin ja kasvojen kohotuksen...

Kun olen ansainnut jotain tai olen jonkun arvoinen, katse kohdistuu tekoihini ja arvooni. Olen antanut arvokasta aikaani, itseäni ja elämäni lapsille, perheelle, parisuhteelle, opiskelulle, työlle... Olen antanut itseltäni pois aikaa, siksi minulla on oikeus... Koska olen luopunut arvokkaasta itselleni kuuluvasta ajasta, olen saattanut myös hieman rupsahtaa ja kulahtaa, siksi minulla on oikeus ikuista nuoruutta hehkuviin kasvoihini...

Miten olen päätenyt tuollaiseen antamisen ja ansaitsemisen logiikkaan? Koska ihminen on kaiken mitta, on syytä kysyä klassiset ihmisenä olemista määrittävät filosofian kysymykset: kuka minä olen ja mihin minä kuulun? Hitaasti muuttuvassa maailmassa kysymyksiin vastaaminen oli helppoa. Nyt vastaaminen on haastavaa, koska tässä maailmassa on läsnä jatkuva ja nopeutuva muutos. Nyt yhteisöt ja verkostot, työ, opiskelu, perhe ja harrastukset ovat jatkuvassa liikkeessä. Vauhdikkaassa maailmassa itseni pohtiminen tässä ja nyt antaa minulle tyyliä vastauksia: en ole tässä maailmassa, eikä identiteettini ole tästä maailmasta. Jos en näe itseäni tässä maailmassa, koen itsensä väistämättä syrjässä olijaksi. Jotta olisin tässä maailmassa ja ymmärtäisin ihmisenä olemistani tässä

James Gillray, Shakespeare Sacrificed 20 June 1789 Wikimedia

maailmassa, minun on muotoiltava äskeiset kysymykset uudestaan: Kuka minä haluaisin olla? Mihin minä haluaisin kuulua? Katse ja ajatukseni on suunnattava tulevaisuuteen, ja silloin käy niin, että toiveiden ja unelmien minä astuu näyttämölle. Koska tulevaisuuskin muuttuu kaiken aikaa, minun on rakennettava uutta identiteettiäni aina uudelleen ja uudelleen. Siihen tarkoitukseen minulle on tarjolla 24/7 auki olevat itsensä etsimisen ja löytämisen markkinat.

Näyttää siltä, että unelmien minä ei tule koskaan valmiiksi. Se on työn alla, ja sillä on jatkuva nälkä ja jano. Uhrauksistani, joita olen tehnyt elämälle, ja jotka ovat häirinneet "minä -projektiani", ansaitseen irtiottoja ja palkintoja. Mistä ajatus uhrauksista tulee? Kun katson maailmaan, josta haluan irtiottoja, ja jonka kehooni jättämiä ruhjeita haluan paikkailla, ei näytä maailmalta, jossa voisin vain olla tai jossa minulla olisi oikeus laiskuuteen. Siinä maailmassa tajuntaani työntyvät vaatimukset olla hyödyllisempi ja tehokkaampi; olla siis vähemmän laiska. Siinä maailmassa toimintaa halutaan tehostaa, tehdä parempaa tulosta, hallita prosesseja ja mitata laatua. Minua pyydetään kohdistamaan katseeni asioiden tekniseen puoleen. Tajuntaani tungetaan ajatusta tuotteista ja niiden tuotannosta. Tuo järki houkuttelee esiin uuden työmoraalin: Tee työsi suorituksina. Mieleeni hiipii kysymyksiä: Tarjotaanko minulle työn näyttämöllä puhuvan työkalun osaa? Enkö voikaan enää osallistua Snellmanin hengessä ihmiskunnan onnelliseksi tekemiseen sivistyksen voimalla? Latistuuko työ pelkäksi rahan ansaitsemiseksi?

Onko käynyt niin, että sama järki kuin työssä, on hiipinyt myös muille elämän näyttämöille? Onko siitä tullut koko kulttuurille ominainen järki? Katsotaanpa opiskelua. Oppiminen tapahtuu nykyisin kuluttamalla sitä varten valmistettuja tuotteita. Oppiminen tapahtuu tuotantoprosessissa, joka on jaettu hallittaviksi ja mitattaviksi osaprojekteiksi. Opiskelulle on määritetty elinkaari, jota halutaan tehostaa; tavara pitää saada nopeasti hyötykäyttöön! Joku voi havaita merkkejä samanlaisesta järjestä myös perheen perustamisessa, lasten tekemisessä ja parisuhteessa. Onko elämästä tullut pelkkä suoritus! Jotta sen kestäisi ja pysyisi järjissään, on tehtävä suomalaisia tekoja, irtiottoja, jostain on etsittävä hilpeyttä haavoihin.

Sanat, kädet ja se kolmas

Miksi järkevä ihminen suostuu "ansaan", josta on sitten pakko tehdä irtiottoja? Suostumuksen antamisessa auttaa usko liberalistiseen eetokseen, joka pyytää ihmistä kääntämään katseen itseensä, syventymään itseensä ja etsimään pelastusta itsestään. Tuo usko auttaa ihmistä myös välttämään sen pelon ja ahdistuksen, jonka hän saattaisi joutua kokemaan, jos hän kääntäisi katseensa toisiin ihmisiin ja ympäristöön. (Siitä kauhusta ja taakasta vapautumiseen auttaisi tosin liittyminen "huolehdi omaisuutesi kartutta-

mista" -ideologiaa vaalivaan Ayn Rand -seurakuntaan, kuten sen suomalainen johtaja.)

Liberalistisen uskon lisäksi Georg Henrik von Wright ja monet Frankfurtin koulun filosofit ovat puhuneet teknologisesta imperatiivista – pakosta – jonka pihdeissä me olemme. Sanotaan, että teknologisen järjen houkutteleva ja koukuttava pirullisuus tulee esiin siinä, että se tekee ihmisten unelmista ja toiveista tarpeita; kun hytisen kylmässä ja haaveilen lämmöstä, unelmani toteutuu matkana rannalle NRO 1784. Kumarramme kiittäen rahaa siitä, että se on antanut meille mahdollisuuden irtautua välttämättömiensä ja aitojen tarpeiden maailmasta keinotekoisia toiveita ja unelmia toteuttavien tarpeiden maailmaan. Voin hyvin ymmärtää itseäni ja muita, joiden elämä on yhä enemmän suorittamista, teknoliberaalien imperatiivien tottelemista. Teknoliberaali maailma kutsuu meidät palkitsemaan itsemme suorituksista, joita olemme maailmalle antaneet. Olemme rahan, kuluksen ja itsemme palkittamisen ihanassa ja petollisessa pirunnyrkissä.

Ajatusleikki on tuonut esiin ihmisen kietoutumisen maailmassa olemisessaan pirulliseen ansaan. Because I'm worth it –puheen taustalta paljastuu kolmas, joka edustaa teknoliberaalin maailman pyhyttä; Onnellisuutta tavoitteleva ihminen etsii pyhyyden fiiliksiä markkinoilta, joka loihtii jatkuvasti esiin uusia tuotteita fiillisten virittelyyn. Siinä maailmassa ihminen näkee itsensä itseriittoisena olentona, jonka suhdetta toisiin, ympäristöön, yhteisöihin ja luontoon luonnehtii teknoliberaali vieraus. Teknoliberaalissa maailmassa ihminen näkee helposti velvollisuutensa henkilökohtaisina uhrauksina, joiden hyvitykseksi ja mielen lepytykseksi hän suuntaa huomion henkilökohtaisten oikeuksiensa ja ansioidensa sfääriin, joka puolestaan vahvistaa ja ylläpitää kapitalistisen yhteiskunnan moraalialia?

Uutta sanoittajaa etsitään

Näyttää siltä, että teknoliberaalin ajan ihminen on ansassa, josta hän etsii ahkerasti ulospääsyä, yhteyttä johonkin "kolmanteen", joka antaisi hänen elämänsä mielen ja tarkoituksen. Useimmat tyytyvät vielä rauhoittamaan mieltään "olen sen ansainnut tai olen sen arvoinen" touhulla. Monet etsivät kolmatta ja löytävät sen "vaarallista paikoista". Nationalismi ja natsismi tuntuvat antavan nykyisin yhä useammille parhaat kolmannen kokemisen fiilikset.

Monet ovat ryhtyneet etsimään pyhän kokemusta uskonnoista, toiset itämaisestä ajattelusta, meditaatiosta, joogasta ja buddhalaisesta filosofiasta. Monia buddhalainen filosofia on vienyt toisin ajattelemisen, toimimisen ja kokemisen teille. Monille jooga ja meditaatio tuovat mieleen rauhaa, mutta jäävät usein vielä kehon suorituksiksi. Uskovaa, jonka maailmassa olemisessa kolmas on läsnä, ei juuri nykyisin tapaa. Jos Jeesus sattuisi piipahtamaan maailmassa kolmannen

kerran ja ilmestyisi kristityille, olen melko varma, että useimmat kristityt sanoisivat hänet nähtyään: "Because I'm worth Him!"

Jotta voi elää toisin, pitää kokea toisin, ja se edellyttää toisin toimimista. Jotta voisimme elää toisin, meidän olisi hyvä hylätä teknoliberaali olemisympäryksemme. Siihen on avautumassa tilaisuus: Ihmisenä olemisen näyttämö on radikaalisti muuttumassa. Nyt kenelle tahansa alkaa olla ilmeistä, että teollinen – teknoliberaali - aika on tullut pääteasemalle; sen uudistusvoima on ehtynyt ja sen eetos on paljastumassa useimmille ruumiinryöstäjien moraaliksi. Nykyinen markkinavaltio voidaan helposti nähdä teollisen ajan viimeisenä veturina, jonka vikojen korjaamiseen ei ole enää tarjolla varaosia.

Matkaa on paljon vielä siihen olemassa olon kokemukseen, josta Simone Weil, Eric Fromm, Yrjö Kallinen ja monet muut ovat kirjoittaneet ja puhuneet: ihmisen pitäisi ymmärtää hylätä ideologiset kainalosauvansa ja ottaa vastuu moraalistaan itselleen, kääntää katse toisiin ihmisiin ja luontoon, alkaa hankkia toisia kokemuksia maailmassa olostaan. Tämä on tarpeen kapitalistisesta olemassa olon ymmärryksestä ja pironnyrkistä vapautumisessa. Järkevät ihmiset elävät jo toisin toimimisen maailmassa. Ansaan joutunut enemmistö tarvitsee enemmän aikaa uuden olemisen tavan oivaltamiseen ja aikaa rohkeuden kokoamiseen toisin toimimisen kokeilemiseen, toisin elämiseen.

Ajatusten lähteitä

Kuosmanen, V. 2012. Ihminen haluaisi tanssia maailman kanssa – Vastaako Minervan pöllö kutsuun vai jääkö seinäruusuksi? Pohjoinen Filosofiyhdistys AGON. Juhlakirja.

Kuosmanen Voitto 2012. Yhteiskunnan muutos haastaa palvelut, asiantuntijuuden ja asiakkuuden rakentamaan sosiaalipedagogiselle perustalle. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 2012. Suomen sosiaalipedagoginen yhdistys ry. Julkaistaan 16.11.2012.

Vaden, T. 2012. Heidegger, Zizek ja vallankumous. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press.

Wahlroos, Björn 2012. Markkinat ja demokratia – loppu enemmistön tyrannialle. Otava, Helsinki.

von Wright, G.H. 199. Tieto ja ymmärrys. Helsinki: Otava.

Eugénio Latour - Invídia, 1906 wikimedia

9. joulukuuta 2012 22:12

Suurella juhlalla on valmisteluaikinsa. Joulunalusaikaan liitetään usein joulukiireet ja toisaalta hulvaton pikkujouluai-
ka tonttuiluiheen. Hauskuus sijansa saakoon, mutta oikeasti kirkkovuodessa jouluun valmistaudutaan vakavalla pikku-
paaston ajalla, joka kestää ensimmäisen adventtisunnuntain jälkeisestä viikosta jouluaattoon saakka. Lieneekö pikkujou-
luai-
ka muistuma paastoa edeltävästä karnevaalista.

Ensimmäisenä adventtina Jeesus saapuu nöyränä, aasilla ratsastavana rabbina Jerusalemiin. Kansa tervehtii häntä hoo-
sianna-huudoin vapauttajana. Toisen adventtisunnuntain aiheena on taas Kristuksen saapuminen aikojen lopulla kunnian
kuninkaana. Kuninkaan saapumiseen liittyy vanhan maailman ajattelussa tilinteko. Tullessaan kuningas tarkisti palvelijoi-
densa työn ja asiainhoidon laadun. Kiitosta ja toisaalta tuomioita jaettiin.

Itse haaveilen adventtipaastosta, jonka kuluessa hiukan pidättäydyn herkuista. Jätän enemmän aikaa rukoukseen ja hil-
jaisuuteen sekä Raamatun lukuun. Yksittäinen kutsuilla käyminen ei yleensä haittaa tätä paastoani, sillä teen sen evanke-
liumin vapaudessa, en lakina. Tärkeää minulle on ihmissuhteiden hoitaminen. Siihen kuuluu anteeksiantoa ja pyytämistä.

Toisen adventtisunnuntain sanoma muistuttaa, että Kristuksen tulemista nöyränä ja hiljaisena ei voi ymmärtää oikein,
ellei muista häntä myös lopunajan majesteettina. Joulun evankeliumi taas opettaa meitä, että emme joulunvalmisteluissam-
me unohtaisi tärkeintä: Joulun arvokkain sisältö on Jeesuksen tuleminen meitä varten viattomana pienokaisena Betlehemin
talliin. (Luuk. 2)

Tänään toisena adventtisunnuntaina saarna-
sin aika toisenlaisista Jeesuksen sanoista (Luuk.
21: 25–36): *“Auringossa, kuussa ja tähdissä näkyvät
merkkejä. Meren aallot pauhaavat jylisten, ja maan
päällä ovat kansat ahdistuksen ja epätoivon vallas-
sa. Kaikki lamaantuvat pelosta odottaessaan sitä,
mikä on kohtaava ihmiskuntaa, sillä taivaiden voi-
mat järkkyvät.”* Eipä kuulosta kovinkaan vieraan
tuntuiselta ilmaston lämpenemisen piinaamalle
ihmiskunnalle, lähes samanhan voi kuulla uuti-
sista. Evankeliumi ei kuitenkaan uhkaile, vaan
haluaa rohkaista: *“Kun nuo tapahtumat alkavat,
nostakaa rohkeasti päänne pystyyn, sillä teidän
vapautuksenne on lähellä.”* Kristittyinä velvolli-
suutemme on toimia luomakunnan parhaaksi,
mutta saamme luottaa myös Herramme apuun.

Koko joulun sanomaa en tähän voi mahdut-
taa, en edes adventtiajan. Pyytäisin tänä jouluna
miettimään laajasti joulunaikaa Kierkegaardin
filosofian valossa. Erityisesti ajattelen hänen tois-
ton ja muistamisen käsitteitään. Toisto asian uu-
sintamisena on todempaa kuin muistaminen.
Kristinuskossa on toki joitakin asioita, joita ei
voi toistaa eikä testata. Näiden yksittäisten ih-
meiden rinnalla kulkee kertomus, joka uusinne-
taan toistamalla vuodesta toiseen. Kirkoissa ko-
koonnumme konkreettisesti jouluseimen äärelle.

Muistettavien rinnalla kulkevat toistettavat.
Vuodesta toiseen annamme lahjoja, syömme jou-
luruokia, laulamme joululauluja ja käymme jou-
lukirkossa. Kukin muokkaa perinteitä omaan
makuunsa sopiviksi. Pohjimmiltaan joulu kui-
tenkin tulee todeksi elämällä sitä todeksi.

Pastori Pentti Tepsa

Itsenäisyyspäivän aurinko Kemijärvellä

VAKAUMUKSEN ONGELMA

Toivo Salonen
Kuvat: Wikimedia

1. Johdattavat ajatukset

Lukiessani opiskeluaikana Johan Vilhelm tai suomalais-tettuna Juhana Vilhelm Snellmanin tekstejä minua on ihmetyttänyt hänen kirjoituksensa järkevistä tahdosta ja hänen puheensa järkevän tahdon sytyttämisestä. Myöhemmin ikään kuin snellmanilaista asennoitumista olen kohdannut Johann Gottlieb Fichten tuotannossa. Järkevän tahdon tai toisella tavalla sanottuna vakaumuksen ongelma on tullut kesällä 2000 uudestaan esiin silmäillessäni sattumoisin Karl Marxin *Grundrissen johdantona* tunnettua tekstiä. Miksi he ja monet muut ovat mieluummin luopuneet arvostetuista sosiaalisista asemista kuin alistuneet hallitsevien ajatusten asettamiin toiminnallisiin rajoihin?

Aikana, jolloin puheet vakaumuksesta ja kutsumuksesta tuntuvat vanhanaikaisilta, voi olla hyvinkin aiheellista tarkastella vastauksia kysymykseen: Miksi monet filosofian historian suuruudet antiikista nykyaikaan ovat mieluummin valinneet henkilökohtaisen kärsimyksen kuin mukautuneet vallitsevien ajatustottumusten ja erityisesti hallitsevien asenteiden asettamiin rajoihin?

Monet voivat kehittää platonistisesti selityksiä tilanteeseen, jossa tietoisuus johdattaa ihmistä tietoisesta kärsimyksen valintaan. Tiedostavat ihmiset haluavat edistää totuutta, hyvyyttä ja kauneutta, kukin suuntautuneisuutensa mukaan. Platonismissa tulkitaan Sokrateen näkemystä, että tietoinen ihminen edistää ratkaisuissaan hyvää ja oikeaa. Jos niin ei käy, silloin ihminen ei ymmärrä riittävästi itseään eikä tilannetta, tiedostaminen on jäänyt vajavaiseksi.

Historian ylevisissä esityksissä tutkijat ovat etsineet totuutta, humanit ihmiset ovat osallistuneet laupeudentöihin sekä taiteilijat ovat vaalineet kauneutta teoksissaan. Tutkittaessa tieteen, taiteen, uskonnon, politiikan, työn ja vapaa-ajan arkea on helppoa nähdä, että ihmisen teoreettinen ja praktinen toiminta eivät mahdu yksioikoisiin jaoteluihin. Historiasta löytyy lukuisia persoonia, jotka ovat onnistuneesti rikkoneet luokitteluja. Asia erikseen on, että taide lunastaa usein arvoaan kummuten pikemminkin rumasta kuin kauniista.

Platonistisesti mielletyt arvot eivät riitä, jos halutaan ymmärtää tiedettä, taidetta ja uskontoa. Näihin inhimillisen kulttuurin alueisiin sisältyy arvojen, arvostusten, intressien, tavoitteiden sekä päämäärien ristiriitainen ja epäsystemaattinen rykelmä vailla mahdollisuuksia harvojen ideoiden mukaisiin selityksiin. Minkään kulttuurisen muodosteen merkitystä ei voida nähdä ottamatta tarkasteltavaksi muodosteen yhteyttä sosiaaliseen todellisuuteen, praksikseen. Tieteen, taiteen ja uskonnon mieli on näiden kiinnittymisessä praksikseen, jolloin puhe yliyksilöllisten ja ylihistoriallisten arvojen tasolla jää pakosta abstraktiseksi. Ongelman ymmärtämiseksi ei riitä, että ymmärrämme, mitä sanat: tiede, uskonto ja taide tarkoittavat. Meidän pitäisi kyetä oivaltamaan hankitun evidenssin pohjalta, mikä

asema sanojen ilmentämällä sosiaalisilla muodosteilla on inhimillisessä elämässä, praksiksessa.

Miksi monet ovat edistäneet totuutta, hyvyyttä ja kauneutta ohittaen omat etunsa? Tähän jatkokysymykseen nousee luontevasti vastaus: heillä on ollut vakaumus. Ymmärryksen selkeytymisen asemesta olemme saaneet aikaiseksi kehäpäätelmän, joka voi monia estää näkemästä niitä periaatteellisia vaikeuksia, jotka liittyvät yrityksiin ymmärtää ihmistä ja hänen toimintaansa.

Vakaumus on valmiutta toimia platonisten arvojen mukaan. Vakaumus muotoutuu itsekasvatuksessa kosketuksessa praksikseen. Persoonallisuuden kehitys ja vakaumuksen sytyminen kuuluvat yhteen. Eettisyyden jäsentyminen järkevyyteen ja valmiuteen toimia kertoo ideaalisesta kasvatuksesta ja itsekasvatuksesta, minkä hahmottamisessa on käsitteellisiä vaikeuksia, ja minkä todellistamisessa esille nousevat utopistiset ajatukset.

Yksilötason tarkastelujen avulla en yritä selittää valitsemieni ajattelijoiden ajatuksia, vaikka vakaumuksen hehku loisisikin edellytyksiä ajatella radikaalisesti, perusteisiin asti menevästi, rohkeasti. Ajattelulla on omat tiensä ja mahdollisuutensa rikkoo yksilöllisen olemisen ja yhteisöllisen toiminnan rajoja. Ajattelun selittäminen on ajattelun ongelman häivyttämistä toisenlaiseen sanalliseen ja käsitteelliseen yhteyteen. Vakaumuksen käsittelyssä tarkoitukseni on lisätä ymmärrystä siitä, miksi monet persoonallisuudet ovat jaksaneet uurastaa oivalluksiensa työstämiseksi ja oivalluksiensa suuntaamina. Hyvin monet ovat karttaneet vallan palkintoja, monet ovat kritikoineet aikansa valtaa ja vallankäyttöä, eräät ovat suorastaan vetäneet päällensä vallankäyttäjien vihat.

Kun Herbert Marcuse (1898-1979) puhuu väärästä tietoisuudesta harmoniana annettuun todellisuuteen nähden, hän sivuaa samalla vakaumuksen lähtökohtaa. Vakaumuksen lähtökohtana on kokemus arvojen ja ideaalien ristiriidasta suhteessa vallitsevaan todellisuuteen.

To the degree to which they correspond to the given reality, thought and behavior express a false order of facts. And this false consciousness has become embodied in the prevailing technical apparatus which in turn reproduces it. (Marcuse 1964/2002, ss. 148-149.)

Mikäli ajattelu ja käyttäytyminen ovat annetun todellisuuden kanssa sopusoinnussa ne ilmentävät väärää tietoisuutta ja mukautuvat väärän tosiasioiden järjestyksen säilyttämiseen ja edistämiseen. Ja nykyinen tekninen koneisto on tämän väärän tietoisuuden olennoituma ja tuottaja. (Marcuse 1964/1969, s. 157.)

2. Fichte

Arvi Grotenfelt on kuvannut Johann Gottlieb Fichten filosofiaa ja elämää. Grotenfeltin tekstit, kuten epäilemättä myös hänen pitämänsä luennot ovat tuottaneet suomalaisessa kulttuurikeskustelussa esiintyneen tuntemuksen: Fichtellä on vakaumus. On usein viitattu Fichten puheisiin talvella 1807-1808 Saksan kansakunnalle: *Reden an die deutsche Nation*. Grotenfelt on itse syytynyt hänen persoonastaan. Edelleenkin tuntemus tai mielenliikutus vakaumuksesta saattaa sukupolvia ohitettuaan tulla esiin yllättävissäkin sosiaalisissa tilanteissa.

Vakaumuksen ohjaamana Fichte on muuttanut maailmaa. Grotenfelt kirjoittaa teoksessaan vuodelta 1925 *Fichte ajattelijana ja kansallisena herättäjänä*:

Henki on teoreettinen sitä varten, jotta se voisi olla käytännöllinen; olemme intelligentsejä, älyllä varustettuja olentoja, jotta voisimme olla tahtovia ja siveellisiä olentoja. (Grotenfelt 1925, s. 49.)

Kun täten (dialektisella dedusoinnilla /TS) on johdettu teoreettisen sieluntoiminnan pääasteet, niin tullaan kohtaan, missä selviää, että etsitty synteesi ei enää ole löydettävissä teoreettisen toiminnan alalla, vaan täytyy siirtyä käytännölliseen; selviää, että minän syvin, rajaton ja ehdoton olemus ei lopullisesti tule tyydytetyksi eikä toteutetuksi teoreettisessa toiminnassa, vaan ainoastaan käytännöllisessä. Praktisena järkenä henki asettaa itselleen sen vaatimuksen, sen "kategorisen imperatiivin", että sen pitää alkuperäisellä, itsenäisellä, henkisellä toiminnallaan hallita ja määrätä ei-minää. (Grotenfelt 1925, ss. 48-49.)

Fichte on tulkinnut maailmaa teoreettisesti ja viljellyt hengenfilosofiaa muuttaakseen maailmaa. Hänen oma kategorinen imperatiivi: järki toimivana ja toiminnassa suuntautuu filosofisena laajenuksena kantilaisen etiikan kategorisesta imperatiivista niin ihmisen ympäristöön kuin sosiaaliseen todellisuuteen, praksikseen.

Kantin kategorinen imperatiivi kuuluu:

Handle nur nach derjenigen Maxime, durch die du zugleich wollen kannst, daß sie ein allgemeines Gesetz werde. (Kant 1995, s. 215.)

Toimi sellaisen elämänohjeen mukaan, jonka voit tahtoa kohotettavan yleiseksi laiksi. (tulkintani Kantista)

Kategorinen imperatiivi käytännöllisen imperatiivin muodossa on seuraava:

Handle so, daß du die Menschheit sowohl in deiner Person, als in der Person eines jeden anders jederzeit zugleich als Zweck, niemals bloß als Mittel brauchst. (Kant 1995, s. 215.)

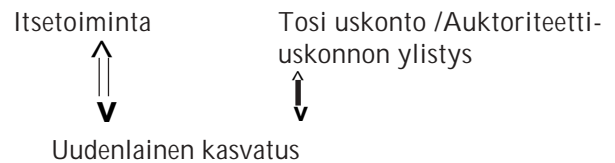
Toimi siten, että kohtelet ihmisyyttä sekä itsessäsi että jokaisessa muussa ihmisessä tarkoituksena sinänsä etkä koskaan pelkkänä välineenä. (tulkintani Kantista)

Fichten pyrkimykset eivät ikääntyessäänkään ja hänen muuttuessa osin konservatiiviseksi kohdistu pelkästään kansallisen kulttuuriin, vaan hän uskoo saksalaisen kulttuu-

rin nousun koituvan malliksi koko Maapallon kulttuurikehitykselle. (Itsessään tämänkaltainen usko tarttuessaan poliittisiin, itsensä valituiksi mieltäviin johtajiin ja sivuuttaessaan prakti- sen järjen saattaa joh- taa turmiollisiin ta- pahtumiin.)

Fichten perintö on täytynyt olla elävästi läsnä 1830-luvun sak- salaisessa yliopistomaailmassa. Se on puhutellut filosofisia periaatteita tutkivia, joiden joukkoon on kuulunut myös Snellman ja Marx. Marxin ja Engelsin myönteiset lausumat Fichtestä kertovat hänen vaikutuksestaan. Varsinkin Marxia on syyttänyt Fichten ajatus suljetusta kauppavaltiosta, joka on Marxille varhainen vaikkakin kestävä hahmo- tus talouden kansainvälistymiseen. Fichte haluaa sulkeutu- neen valtion avulla estää kansainvälistymisen aiheuttaman vääjäämättömän eriarvoisuuden. Fichte ei halua valtion oi- keuttavan omaisuutta, joka on vääryydellä ja kataluudella hankittu joko aikaisemmin tai myöhemmin.

Fihteläinen sivistyskaavio

Sokraattinen itsekasvatusprojekti sisältää normatiivisen näkemyksen: Ihmisen velvollisuus tulla ihmisenä entistä paremmaksi. On ajateltava itse. Itsekasvatus tuottaa tietoisuuden, joka mahdollistaa uudenlaisen kasvatuksen. Sivistyksen elähdyttämän joukkokasvatuksen toteuttaminen johtaa itsetoimintaan ja tosi uskonnon rakentumiseen. Tosi uskonto vaalii jatkuvuutta. Uskonto kykenee ylläpitämään uskoa ja toivoa silloinkin, kun vaikeudet raastavat. Fichte hahmottaa uskonnon autoritaarisesti, autoritaarista uskontoa johtavat hänellä hyvät papit. Mutta tämän lisäksi uskonnolla täytyy olla autoritaarinen asema yhteiskunnassa. Järjen todellistuminen itsetoiminnassa taas johtaa inhimilliseen, sivistyneeseen elämiseen. Sivistysprojektinsa uhkina Fichte näkee eurooppalaisissa maissa yleistyneen itsekkyyksymoraalin ja materialismin. Yksilötasolla sivistyksen suuri uhka on henkinen velttous. Henkinen velttous on keskeisesti luopumista fihteläisestä kategorisesta imperatiivista.

Totuus, hyvä ja oikea kääntyy rajoittuneeksi kansalliskiihkoksi. Pian tahtoa ohjaakin tunne eikä järki. Autoritaarisuus auktoriteettiuskonnon ylistyksen muodossa johtaa hyvään, kun mukana on suuri järki, mutta kääntyy pahaan, kun tunne ja erityisesti kiihko alistaa järjettä. Annettujen päämäärien toteuttamiseen alistettu järki tuottaa tehokkaita välineitä ja keinoja, mutta vaikenee arvojen valinnan edessä.

Elämme Fichten mukaan täydellisen synnillisyyden tilassa, jossa on luovuttu järkivaiston ohjauksesta ja perinteisten arvojen velvoittavuudesta. Vallitsee repivä kritiikki ja hylätään perinteiset vakaumuksen ainekset. Tästä tilasta kuitenkin edetään järjen ohjaukseen tietoisena järkiaatteenä, jolloin alkaa vanhurskautumisen ja lopulta täydellisen vanhurskauden ja pyhityksen aikakausi. Tällöin järjenmukainen toiminta kasvaa sisäiseksi luonnoksi. Täydellistymisen ja täydellisyyden aikakausi toteutuvat tulevaisuudessa, koska järki niin vaatii. Mahdollomalta tuntuva on lopulta mahdollista silloin, kun toiminta käy yksiin järjen vaatimusten kanssa.

Fichten ajatusten mukaan yksilötason kehityksen kautta toteutuu inhimillinen yhteiskunta. Kulttuuria kehittävässä toiminnassaan yksilöt eivät kuitenkaan ole yksin vaan kehitystä vauhdittaa järki ja moraalinen maailmanjärjestys. Näiden seikkojen ymmärrys antaa yksilölle voimaa ja rohkeutta toimia. Järjen mukaisessa toiminnassa yksilö kokee, että puutteet antavat aiheet toimia ja vastustus luo juuri tilaisuuden ponnistaa voimansa. Maailman merkitys on näin olla koettelemus velvollisuudellemme sekä olla haaste kohti siveellisyyden kehittymistä.

Fichten ja häntä seuraten Snellmanin toiminta on ollut tuloksellista, he ovat olleet kulttuurisia ja poliittisia vaikuttajia. He ovat olleet aikaansaavia kyetessään "soittelemaan aikakautensa odotuksilla ja tuntemuksilla". Meille monet heidän lähtökohdistaan näyttävät naiiveilta. Ratkaisevaa tässä onkin halun syttyminen ja toimintaan uskominen. Fichte asettaa tosiuskonnollisuuden laajamittaisen toiminnan edellytykseksi. Tosiuskonnollisuus edellyttää siveellistä harrastusta, työtä, vakaumusta täydellisestä, erehtymättömästä moraaliseen maailmanjärjestyksestä sekä näkemystä, että moraalinen maailmanjärjestys ohjaa kaikkea maailmassa tapahtuvaa. Näistä näkemyksistä seuraa samalla, että olevaista on selitettävä teleologisesti eikä kausaalisesti. Mutta oppineen tehtävänä on jalostaa uskonnollinen perinne kasvavaksi voimaksi, joka tarttuu yksilöihin ja tuottaa oikeutuksen toiminnalle. Henkinen uudestisynty-

minen on ihmistymisen ehto. Näin tapahduttua ihmisen on kehityttävä siksi, mikä on.

(Manfred Boin; *Fichte, Johann Gottlieb*. Metzler 1989, ss. 237-239.)

3. Feuerbach

Ludwig Feuerbach kirjoittaa teoksen *Gedanken über Tod und Unsterblichkeit aus den Papieren eines Denkers, nebst einem Anhang theologisch-satirischer Xenien* 1830 (*Muuan ajattelijan papereiden mukaan mietteitä kuolemasta ja kuolematuudesta sekä liitteenä teologis-satiirisia iskeviä kehitelmiä*). Teos takavarikoidaan, kirjoittaja paljastetaan ja Feuerbach erotetaan Erlangenin yliopistosta, jossa hän on pitänyt väitöskirjan puolustamisen jälkeen logiikan, metafysiikan ja filosofian historian luentoja vuosina 1829-1832.

Kun hän (Feuerbach /TS) neljä vuotta myöhemmin kääntyi Erlangenin yliopiston puoleen ja ehdotti opetustoimensa aloittamista uudelleen, niin prorehtori Engelhardt torjui tämän jyrkästi viitaten tietoihin Feuerbachin osuudesta vuoden 1830 kohtalokkaaseen pamflettiin. (Byhovski 1980, s. 14.)

Feuerbachin uskontokriittiset näkemykset estävät hänen opetustoiminnan. Vaihtoehtojen sulkeuduttua hän syventyy filosofiseen tutkimustyöhön Bruckbergissä, peltojen ja metsien ympäröimässä pikkukylässä, jossa keskusteluyhteys muotoutuu omakohtaisena, sisäisenä syventymisenä kirjallisuuteen. Hän pysyy asiassaan jääräpäisenä. Hän joutuu tekemään kirjoitustöitään karkotettuna yliopistoyhteisöstä ja sen keskusteluyhteydestä, vailla opponenteja ja kannustajia. Vaimonsa osakkuus pienessä posliinitehtaassa mahdollistaa vaatimattoman elämisen edellytykset.

Feuerbachin vakaumus on sitoutumista järkeen, luonnolliseksi ja välttämättömäksi koettua sitoutumista, jossa ei oikein ole spekuloinnin syytä eikä tahtomisen ongelmaa. Feuerbachille vakaumus on työtä, tutkivaa ja usein pikkutarkkaa uurastamista, jossa tunteet voivat leiskua niin luovuuden loistavina hetkinä kuin ahdistavana kokemuksena syrjäyttämisestä.

Mielenkiintoista on, että Feuerbachin hautajaisissa työväestö muistaa ajattelijaa, jonka yliopisto on karkottanut pois akateemisesta yhteisöstään, mutta joka elähdyttää myöhemmin suuresti akateemista maailmaa.

– * Filosofiaa opiskellessani olen tutustunut hieman Feuerbachin ajatteluun. Aloittaessani pitämään Jyväskylässä 1980-luvulla kulttuurifilosofisia luentosarjoja lueskelen kulttuuriantropologian ja uskontotieteen perusoppikirjoja. Hämmästyin, koska koen niiden sisältävän suuresti Feuerbachin ideoiden tulkintaa. Tästä huolimatta useimmissa ei ole ollut edes minkäänlaista viittausta koko Feuerbachiin, aivan kuin hän olisi tyystin tuntematon ja merkityksetön ajattelija. Mietin silloin, onko kyseessä tahallinen jälkien peittäminen materialistiseen ajattelijaan vai onko Feuerbach yksikertaisesti pitkissä lainauksien ketjuissa vain pudonnut pois. Joka tapauksessa tilanne tuo esiin tärkeyden tutustua klassikoiden omiin teksteihin. Pitkissä tulkintaketjuissa tapahtuu nerokkaista käänteistä huolimatta vesitymistä.

(Hartmut Zinser; *Feuerbach, Ludwig*. Metzler 1989, ss. 234-236.)

4. Snellman

Johan Vilhelm Snellmanin elämässä on ollut monia valintatilanteita, joissa hänen vakaumustaan on koeteltu ja jossa toisaalta hänen vakaumuksensa on vahvistunut.

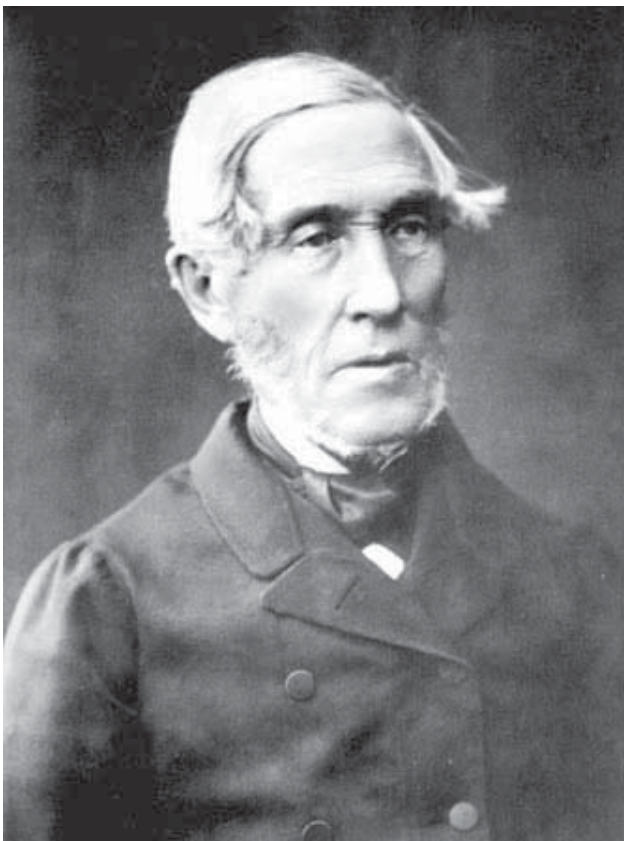
Luennon *Akateemisen vapauden todellisesta luonteesta ja olemuksesta* kieltäminen 1837. Tukholmassa 1840 Snellman julkaisee luentojensa pohjalta teoksen *Om det akademiska studium*. Kuraattorikiista 1838.

Tukholman ja Tübingenin matkan (1839-1842) jälkeen Snellman aloittaa toiminnan Kuopiossa 1843. Vuoden alussa 1844 taisteleva *Saima*-lehti, joka sensuurin kynsissä lopetettiin 1846.

Virkahoukutukset: syksyllä 1845 Lundiin ja 1849 Upsalaan.

Lähtö Helsinkiin 1849. Konttoristina Henrik Borgströmin liikkeessä 1851-1853 sekä palovakuutusyhtiön asiamiehenä.

Hallitsijan vaihtuminen vapauttaa Snellmanin virkakielosta ja avaa hänelle professuurin 1856 ja tekee hänestä myöhemmin senaattorin 1863. Kuolemansa (4.7.1881) jälkeen Snellman pysyy tekstiensä kautta vuosikymmeniä läsnäolevana jopa kiivaissa poliittisissa keskusteluissa. Suomen sisällissodan jälkeen Snellman valjastetaan Suur-Suomen henkiseksi taustavoimaksi. Toisaalta Toisen maailmansodan päätyttyä Juhon Kustaa Paasikivi palauttaa snellmanilaisen reaalipolitiikan, jota Urho Kaleva Kekkonen jatkaa ja tulkitsee varsinkin aroissa ulkopoliittisissa kysymyksissä. Yliopistojen tutkintojen muutoksessa 1970-luvun lopulla Snellmanin akateemista yhteisöä koskevat ajatukset saavat hallitsevan roolin kriitikoiden puheissa. Nykyaikana Snellmanin pysyminen kansakunnan kaapin päällä yrite-

tään varmistaa valtion tukeman kirjaprojektin avulla. Vuosina 2000-2004 on tarkoitus julkaista 24 osan J. V. Snellmanin *Kootut teokset*.

Snellmanin elämä on ollut moniulotteista, sisältäen onnea ja murhetta. Snellman on elänyt antoisasti. Mutta hänen elämänsä on ollut ennen kaikkea kamppailua, kulttuurista taistelua siitä, että ajatus ohjaisi inhimillistä toimintaa, kulttuuria, elämää. Snellman on ollut aatteenmies. Kuinka hän on jaksanut kestää? Miten hän on kyennyt herättämään innostusta ja harrastusta kansallisiin asioihin? Miten hän on voinut saada monia toimimaan tehdäkseen itsestään entistä parempia? Vastaus Snellmanin toimintaan oikean ja hyvän puolesta on käsitteen tasolla ytimekäs: Snellmanilla on ollut vakaumus.

Yhdellä sanalla annettu selvä, tosin ongelmaa peittävä vastaus: vakaumus, vaatii jatkokysymyksen. Mikä on vakaumus, joka ajaa toimimaan ideaalien puolesta, muuttamaan maailmaa arvojen mukaiseksi eikä arvostuksiaan maailman mukaiseksi? Kysymykseen vastaaminen voisi auttaa monia, jotka kokevat rohkeuden puutetta tai jotka haluaisivat saada jotakin aikaiseksi esikuviansa innoittamina. Monet haluavat ottaa oppia sykähdyttävistä kirjoituksista. Onhan jotakin kunnioitettavaa asenteissa ja toimimisessa, jotka tietien tahtoen tuottavat vaikeuksia ideaalien ohjaamina kamppaileville.

Snellmanille vakaumus on ajattelun ryydittämää vakaavuutta ja osin juhlavuutta. Hänellä vakaumus tuntuu olevan teorian asemesta teorian muoto. Teoria ilmenee vakaumuksena ja vakaumuksessa. Radikaalisti ilmaistuna järki ja vakaumus liittyvät yhteen, vakaumus on järjen ilmenemisessä, vakaumus on järkevää tahtoa.

Vakaumus on käytäntöä. Vakaumuksessa ilmenee käytännössä itsessään oleva järki. Vakaumus on snellmanilaisittain olemassaolevan järjen esineellistymistä. Olemassaoleva järki ihmisen itsensä ulkopuolisena voimana tekee ihmisestä järjen toteuttajan, siis passiivisen välineen. Eikö vakaumus ole tällöin epävapautta, sehän vaatii sidonnaisuutta? Antiikin filosofilta Herakleitolta (540-470), jonka G.W.F. Hegel asettaa filosofiansa ytimeen, löydämme ongelmaan ratkaisun. Sama järki (logos), joka on ihmisen ulkopuolella, on myös ihmisessä itsessään. Vakaumuksessa ilmenee järki, joka on ihmisessä itsessään, ja joka tavoittelee oikeaa, hyvää ja totuutta, eli järkeä.

– * Reijo Wilenius kirjoittaa esittäessään ajatuksia Snellmanin filosofiasta seuraavasti: ... *Ajattelu ei ole pelkästään subjektiivinen tapahtuma vaan paljastaa myös objektiivisen, objektien maailman totuuden. Maailma on järjellinen, ja ihmisjärki pystyy saavuttamaan maailman järjellisyiden. / Siksi on järjellinen ajattelu ihmiselle ylipäänsä mahdollinen, että järjellisyys, "viisaus", asuu ilmiöissä itsessään. Järjellinen ajattelu ei synny tyhjästä; se on samaa juurta kuin maailman järjellisyys. Tämä järjellisyys on maailman tapahtumisen lainmukaisuutta, maailman järjellistä rakennetta. Ihmiskunnassa se tulee itsestään tietoiseksi. Snellman korostaa, että myös ihmisten yhteiselämä on mahdollinen vain sillä perustalla, että sama järjellinen ajattelu elää – ainakin alussaan – kaikissa ihmisissä, yksinkertaisimmassakin oloissa. / Käsitteet todellisuuden omasta järjellisyystään on epäilemättä korkea kynnyksellä Snellmanin esittämällä ajatustielä. Nykyään vallitseva tiedonkäsitys pitää itsessään selvänä, että järjellisyyttä esiintyy vain ihmisessä, hänen tajunnassaan ja toiminnassaan. Muuhun maailmaan ihminen voi hei-*

jastaa omaa järjellisyytään. Nykyihmiseen on syvään juurtunut käsitys, että maailma itsessään on mieletön. Snellmanin käsityksen mukaan ihmisen järjellisyys heijastaa maailman järjellisyttä. (Wilenius 1978, ss. 150-151.)

Snellmanilaisittain vakaumus on toimintaa todellisuudessa, jotta totuus olisi totta, jotta arvot elähdyttäisivät välineitä käyttäviä ja koneita ohjaavia ihmisiä, ja jotta sivistys olisi kansallishengen ilmausta. Nykyisen epäsanan kansallishengen sokaisevan vaikutuksen takia idea pitää esittää toisin: Snellman ajattelee sivistyksen ja kansallisen kulttuurin olevan parhaimmillaan, kun ne nousevat kunkin alueen ihmisten omista edellytyksistä, ovat omakohtaisten kokemusten täyttämiä ja ilmentävät itsenäistä tulkintaa kansainvälisen kulttuurin vallitsevista virtauksista ja vaa-teista.

Kansallishenkeä rakentanut Snellman antaa suuren tunnustuksen ei vain saksalaisten vaan yleensä eurooppalais-ten kulttuurisaavutuksille. Esimerkiksi hegeliläiseksi koetussa teoksessaan *Läran om staten* (1842) suomeksi *Valtio-oppi* (mm. 1901, 1928 ja 2001?) tai ehkä mieluummin kuvattaessa käytännöllistä sivistysprojektia *Oppi valtiosta* (1982?) Snellman viittaa ranskan- ja englanninkielisiin ajattelijoihin. Tärkeimmät ovat Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), Alexis Clerel de Tocquaville (1805-1859), Charles Louis de Secondat de Montesquieu (1689-1755), Simonde de Sison-di (1773-1842), joka on sveitsiläinen, sekä skotti Adam Smith (1723-1790) ja David Ricardo (1772-1823). *Valtio-opi*-sa Snellman käyttää lähtökohtanaan Euroopan historian tuntemustaan, hän viittaa myös antiikin kreikkalaisiin ja roomalaisiin. Snellman on taistellut kansallisen ja suomenkielisen kulttuurin puolesta ruotsinkielisenä ihmisenä, kansalliskiihko on ollut hänelle vierasta. Silloin nimittäin unohtuu järki. Akateemisen Karjalaseuran jäsenen nostessa maljaa Snellmanille ja kaavaillessa miekalla piirtävänsä Suursuomen rajat he ovat samalla siirtyneet järjestä irrationalismiin. Monet muutkin ovat heijastaneet ideologiset käsityksensä Snellmanin kipsikuvaan ja kuvitelleet siten saavansa oikeutuksen niin ideoilleen kuin teoilleen. Snellman on järjen filosofi ja vakaumus edellyttää järkevää tahtoa.

Johan Vilhelm Snellman on opettaja, joka elämällään ja teoillaan opettaa, miten toden ja oikean vakaumus johtaa järjellisyuden lisääntymiseen. Vakaumus itsetietoisuuden ilmauksena tekee mahdolliseksi näkemyksen jostakin valmiista vakaumuksesta. On ajateltavissa, että juuri dosentti-aikana 1835-1839 Snellmanin itsetietoisuudessa tapahtuu pienimuotoinen kopernikaaninen kumous, jonka jälkeen hän vastoinkäymisistä huolimatta kykenee todellistamaan vakaumustaan. Hän väsyä ja uupuu. Hallitsijan vaihdos siivittää monet snellmanilaiset ajatukset osaksi kansallista kulttuuria.

Valtiovarainpäällikkönä Snellman 1865 saa nimiinsä olla Suomen markan perustaja, vaikka Fabian Langenskjöld (1810-1863) kykenee ajamaan läpi jo paljon aiemmin nimetykset marka ja penni toimiessaan valtiovarain toimituskunnan päällikkönä, ja vaikka vuodesta 1861 alkaen Suomen rahapajan johtajana August Fredrik Soldan (1817-1885) vastaa monista käytännön toteutuksista. Langenskjöld saa vuonna 1862 keisarin hyväksynnän suunnitelmille Suomen ainoan laillisen maksuvälineen kehittämiseksi. Snellmanin kuva on ollut mm. sadan markan setelissä. Kun olen aloittanut muokkaamaan snellmanilaisia ajatuksiani, samalla järjestelyt Suomen markasta luopumiseksi ovat ol-

leet jo kauan peruuttamattoman pitkällä. Snellmanilaista taustaa vasten on jotakin surullista siinä, että nyt euro on syrjäyttänyt markan.

Snellman ja monet muut ovat nähneet suuresti vaivaa saadakseen aikaa kansallisia symboleita. Symbolit ovat samalla ilmentäneet kulttuurisia arvoja. Nyt tunnumme elävän aikaa, jossa kansainvälinen talous on ideaali, kriteeri ja tuomari sekä amerikkalainen pintakulttuuri on tutumpaa kuin saamelainen ja kalevalalainen perintömme. Symbolien tuotanto ja symbolien elävöittäminen ovat vaihtuneet median elämysvirtaan. Ajassamme monet snellmanilaiset ideat ovat rauenneet, mutta talous myllertää lokaalisesti ja globaalisti omilla ehdoillaan. Tilannetta ei myöskään helpota se, kun Karl Marx siirrettyinä vuoden 2002 Suomeen voisi sanoa: Te saatte sitä, mitä olette halunneet; minähän jo sataviisikymmentä vuotta sitten käsitteelin globalisaatioprosessia, osoitin sen syyt ja kuvasin sen seuraukset.

5. Marx

Kielitaitoisena ja laajasti sivistyneenä Karl Marx olisi ollut sovelias yhteiskunnan positiiviseen rakentamiseen aluksi Saksassa ja vielä emigranttina Englannissa. Hänen olisi pitänyt "vain" suhtautua myötämieleisesti vallitsevaan yhteiskuntajärjestykseen ja kunnioittaa vallassaolevien näkemyksiä. Tosin Marxin surkean epäselvä käsiala tyrehtyttää eräät avautuneet vaatimattomat työtehtävät.

Marx tekee periaatteellisen valinnan oivaltaessaan, että Bruno Bauerin teoksista *Kritik der evangelischen Gesichte des Johannes* (1840) ja *Kritik der evangelischen Gesichte der Synoptiker* (1841-1842) seuranneen erottamisen jälkeen, hänen oma yliopistouransa on mahdoton. Marx valitsee sanomalehtitoiminnan. Sensuurin kanssa kamppailut ja kirjoituksin vuoden 1848 tapahtumien vauhdittaminen sulkevat häneltä porvarillisen sanomalehtimiehen uran. Mielenkiintoista on, että samoihin aikoihin Johan Vilhelm Snellman *Saiman, Maamiehen ystävän* ja *Litteraturbladin* toimittajana yrittää kehittää agraarista yhteiskuntaa. Heille sanomalehti on tulevan rakentamisen väline.

Fichten tapa yhdistää filosofia ja maailmaa muuttava toiminta on suoranainen lähtökohta Karl Marxille. Tästä yhteydestä on oltu tietämättömiä tai siitä on tietoisesti vaiettu. Marxin harrastaessa antiikin filosofiaa hän saa maailmankatsomuksellisia ja eettisiä vaikutteita myös kreikkalaisilta ajattelijoilta. Henrik Volkov kirjoittaa:

Mutta yksilönä ja ihmisenä nimenomaan Sokrates lienee ollut nuorelle Marxille ihanteellinen esikuva viisaasta miehestä sekä johdonmukaisesta ja rehellisestä filosofista, joka oli oikeastaan itse tuominut itsensä kuolemaan, koska sellainen ratkaisu oli seurannut hänen sisäisistä vakaumuksistaan. (Volkov 1983, s. 98.)

Ideologia sytyttää aina joitakin. Syttyminen saattaa varsinkin vahvan omaehtoisen ajattelun myötä kääntyä kohti uusia tekoja. Näin käy ehkä helpostikin tilanteissa, joissa todellisuuden ja ideologian välillä vallitsee ristiriitoja.

6. Synteettiset näkemykset vakaumuksesta

Antiikin filosofeista Anaxagoras (n. 500-428), Zenon (490/485-445/450), Protagoras (n. 485-415) ja Sokrates (460-399) ovat toimineet tavalla, jota ilmentää poikkeuksellinen vakaumus. Uuden ajan alun vakaumuksellinen suuruus on epäilyksettömästi Giordano Bruno (1548-1600), joka on kestänyt kidutusta kahdeksan vuotta ikään kuin ajaen katolista kirkkoa kohti Brunon itsensä teloitusta. Munkin verenvuodattaminen ei ole soveliasta, joten Bruno on poltettu roviolla. Saksalaisen filosofian kukoistusajan lopulla Ludwig Feuerbach, Bruno Bauer (1809-1882) ja Karl Marx ovat joutuneet tiukoille vakaumuksensa kanssa. Bauerin elämäntilanteissa on yhtäläisyyttä Snellmaniin, vaikka hän

muuttaessaan asenteitaan saavuttaa vaikutusvaltaa konservatiivisissa piireissä.

Venäläinen Pjotr Aleksejevitch Kropotkin (1842-1921) nuorena innokkaana toimijana saattaa itsensä vankilaan. Aatelinen tausta auttaa liikkumavapauden laajentamisessa. Hän tavoittelee inhimillistä maailmaa ja näkee tässä tavoittelussa välineenä kollektiivisen tuotannon ja valtion luonteen kiihdyttämisen. Hän on anarkismin perinteen yhteiskuntafilosofisesti sivistynyt klassikko.

Suomessa kovapäinen Juhana Vilhelm Snellman kampailee ideoidensa ajamiseksi. Valta-asetelmien muuttuminen nostaa Snellmanin mukaan vallankäyttöön. Snellman saa jo elinaikanaan suuria yhteiskunnallisia palkintoja, tässä suhteessa hän on poikkeus verrattuna yleensä vakaumuksensa puolesta uhrauksia antaneisiin.

Jos halutaan etsiä selityksiä tavoitteelliseen inhimilliseen toimintaan, silloin Niccolò Machiavelli on löydettävissä tulkintamahdollisuuksia sisältäviä perusjaotteluja. Machiavelli kirjoittaa teoksessa *Ruhtinas* seuraavasti:

Jotta vapaa tahtomme ei kuitenkaan olisi näin tullut todistetuksi olemattomiin, väitän mahdolliseksi, että kohtalo säätelee vain puolet teoistamme ja jättää meidän itsemme määrättäväksi toisen puolen tai ehkä hieman vähemmän. (Machiavelli 1513/1969, s. 90.)

Tavoitteita asettavan ihmisen toimintaa selitettäessä voidaan päätyä hyvinkin moninaiisiin näkemyksiin. Pohdinnan perustaksi soveltuu yksinkertainen lähtökohta: Tiedot ja tietoisuus tai niiden puute selittävät osan ihmisen toiminnasta; eettisyys ja into, snellmanilaisittain järkevää tahto tai jälkisinellmanilaisesti vakaumus määrittää osansa. Tieteen ja kokemuksen keinoin ihminen voi pienentää kohtalon sattumana osuutta. Luonnontieteellisessä tutkimuksessa osa tieteellisestä ennustamisesta muuttuu mahdolliseksi pelkästään laskentateknisten vaikeuksien takia. Nykyaikana tieteen ja tekniikan keinoista huolimatta ihminen joutuu sopeutumaan sattumaan, tosin todennäköisyyslaskennan keinoin voidaan hallita sattuman toteutumisen ehtoja. Omana aikanaan Machiavellilla on ollut sanankaltainen, mutta ihmistieteellisesti toteutettu tavoite hallinnan ja vallankäytön alueella.

– * Machiavelli muuten käyttää kohtaloa yleisenä terminä, mutta tekee tarvittaessa erottelun, jossa maailman asioita ohjaan kohtalo ja Jumala. Onko tässä taktinen myönnytys aikansa ajattelutavoille vai ajatteleeko Machiavelli antiikin kreikkalaisessa hengessä, että kohtalo on jumaliakin vahvempi?

Jos vakaumus olisi synnynnäistä tai se olisi helposti iskostettavissa kasvatuksessa, oletettavasti keskuudessamme olisi monia vakaumuksen täyttämiä ihmisiä, jotka kykenisivät tekemään oikeita ja hyviä ratkaisuja. Vakaumus ohittaa egoismin, se ylittää itsekkään edun. Itse asiassa näyttää siltä, että koko vakaumuksen ongelman ei ole ratkaisua. Kysymys vakaumuksesta ei yleensääkään kuulu ratkaistaviin kysymyksiin vaan vakaumus edellyttää kasvamista, tietoista kasvamista ihmisenä entistä paremmaksi. Vakaumus on itsetietoisuuden kehittämistä ja toimimista itsetietoisuuden ohjaamana.

Vakaumus ei ole teoreettinen asia, jota voitaisiin loogisesti eritellä, saati asettaa teorian muotoon. Vakaumus on nimittäin olemassa vain ja ainoastaan toiminnassa. Toimimattomuuskin voi olla mitä päättäväisintä toimintaa. Jätettäessä jotakin tekemättä tai pidättäytyttyä jatkamasta vallitsevia prosesseja vaikutetaan tapahtumiseen. Tekemätön teko voikin olla nyky-yhteiskunnassa kunnioitettava vakaumuksen ilmaus ja se voi johtaa ”tekijänsä” suuriin vaikeuksiin. Tekemättömyys sinänsä, saati teon tuottama kiusa tai haitta eivät ole vakaumuksen tunnusmerkkejä. Laiskuus tai ajattelemattomuus eivät ole vakaumusta. Vakaumus on kiinni elämässä.

Olisiko vakaumus puhtaasti käytännöllinen, ihmisen jorokapäiväisestä elämästä kumpuava toimintatapa? Onhan puhuttu uskonnollisesta tai poliittisesta vakaumuksesta, joka yhdistää samoin kokevia. Toiminnallisesti painottuneeseen vakaumukseen ei yleensä kohdistu tiukkoja odotuksia perustelemisesta. Yhteinen vakaumus kertoo vakaumuksen yhteisöllisestä alkuperästä. Uskona vakaumus koetaan jotenkin annettuna tai ilmoitettuna. Silloin vakaumus on tunnetta tai tunteiden ohjaamaa.

Kytettäessä vakaumus myönteisiin asioihin ajattelu tuottaa mahdollisuuden kielteisestä vakaumuksesta. Olisiko olemassa vakaumus, joka tietoisesti toteuttaa pahaa? Kiellossa on mahtava voima. Pahaan pyrkivä vakaumus on mahdollista, tosin silloin voimme ajatella kyseessä olevan jotenkin patologinen tapaus.

Vakaumus voi sisältää kielteisiä aineksia, siksi olisi syytä yrittää edetä kiellon kautta synteesiin. Jos synteesiin pyrkivä prosessi lähtee liikkeelle, todellistuu vakaumuksen syveneminen. Järjen ohjaama ja syventämä toiminta on vapautta, silloin poistamme sattumaa, mielivaltaa ja oman edun tavoittelua. Snellmanilaisittain vapaus kumpuaa sisäisyydestä ja järjestä, vapaus ei katoa, vaikka muodostetaan uusia yhteiskunnallisia rajoituksista.

Vakaumus tulee ilmi vasta teoissamme. Teoria vakaumuksesta tuntuu mahdottomalta, sillä vakaumus on teoriaa ja käytäntöä. Vakaumus on arjessa ilmenevä teorian muoto. Vakaumuksen synteettinen luonne tekee sitä vaikeaksi hahmottaa. Vakaumus nousee ihmisenä olemisen tavoittamattomista perustoista ja todellistaa ihmistä ihmisenä. Monet filosofisen idealismin suuruuksiin tutustuneet korvaavat vakaumukseen liittyvän tietämättömyyden puheella uskota moraaliseen maailmanjärjestykseen. Usko objektiivisen moraalisen maailmanjärjestyksen muodossa on omiaan vahvistamaan vakaumusta.

– * Monista poiketen Eero Ojanen ilmaisee avoimesti teoksissaan *Hyvyyden filosofia* (1998) ja *Hyvyyden maailma* (2000) näkemyksensä moraalisesta maailmanjärjestyksestä. Hän esittää myös argumentaatiota, joka näyttäytyy hyvin pätevältä silloin, kun lähtökohtana on jo ajatus objektiivisesta moraalisesta maailmanjärjestyksestä. Moraalisen maailmanjärjestyksen filosofisen tarkastelun kannalta on oleellista, että Immanuel Kant jättää ottamatta fichteläisen ja snellmanilaisen objektiivisuusoletuksen. Sen sijaan Kant tavoittelee universaalista etiikkaa, jonka pätevyys ei liity maailmankatsomuksellisiin ja metafysisiin valintoihin.

Monien kantilaisten ja uuskantilaisten tavoin Fichte ja Snellman lipeävät Kantin järjenkäytön ankaruudesta. Aivan kuin he antaisivat kristillisen perinteen sisältämän hyvän Jumalan idean moraalisen maailmanjärjestyksen muodossa muodostua toimintansa luonnolliseksi lähtökohdaksi. Moraalisesta maailmajärjestyksestä tulee hyvän ja toden kriteeri silloin, kun järjenkäyttö saavuttaa rajansa. Aivan kuin järjen riittämättömyyden kokemuksen vastapainona moraalista maailmajärjestyksestä tulee se periaate, joka ohjaa järjettä. Tavallaan ohittuu se, että moraalinen maailmanjärjestys itse on järjen luoma idea.

Emme kykene lunastamaan vakaumuksen fichteläistä ja snellmanilaista normia todellistaa todellisuuden omaa järjettä asenteissamme, sanoissamme, toimissamme, elämässämme. Missä määrin käytännöllinen järki voi esineellistyä toiminnassamme? Tietoisuus pettää ja laiskuus voittaa. Ymmärtämällä ihmisen itsensä vajavaisuutta ja tiedostamalla ideaalien suhdetta arkeen ihminen säilyttää toivon.

Vakaumuksen kasvamisen esteenä on kunkin oman tajuun rajoittuneisuus. Tietoisuutemme ei ole milloinkaan riippumaton vallitsevasta ajasta ja sen henkisestä ilmapiiristä. Silti ympäristömme vaatimukset, sosiaaliset odotukset ja kokemamme pakot eivät ole vakaumuksen esteitä. Olemassaoleva maailma normeineen ja tapahtumineen on

vakaumuksen muodostumisen ehto. Vakaumus ja itsetietoisuus voivat herätä ja vahvistua vain yhteydessä sosiaaliseen olemiseen. Itse asiassa vakaumus on ristiriitaa suhteessa olevaan. Vakaumus ilmentää pyrkimystä ottaa ideat, aatteet, arvot ja ideaalit todesta.

Kirjallisuutta

Ahlman, Erik; Teoria ja todellisuus. Filosofisia esseitä ynnä aforismeja. WSOY, Porvoo 1925.

Bloch, Ernst; Utopia, luonto, uskonto. Johdatusta Ernst Blochin ajatteluun. Toimittaneet Keijo Rahkonen ja Esa Sironen. Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki, Jyväskylä 1985. Bourdieu, Pierre; Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia. Vastapaino, Tampere, Juva 1998.

Byhovski, Bernard; Ludwig Feuerbach. 1967. (suom. Vesa Oittinen) Kansankulttuuri, Helsinki, Pori 1980.

Campbell, Tom; Sju teorier om samhället. 1981.

Akademilitteratur, Värnamo 1986.

Elo, Pekka & Salonen Toivo (toim.); Ajatukset – uuden ajan filosofian lukemisto. Helsingin yliopisto Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Oppimateriaaleja 17. Yliopistopaino, Helsinki 1993.

Engels, Friedrich; Karl Marxin poliittisen taloustieteen arvostelua. 1859. Teoksessa: Karl Marx & Friedrich Engels; Valitut teokset 6 osaa. Osa 4. Kustannusliike Edistys, Moskova 1979. ss. 186-197.

Engels, Friedrich; Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie. Teoksessa: Karl Marx & Friedrich Engels; Werke, Band 21. Dietz Verlag, Berlin 1962. ss. 259-307.

Engels, Friedrich; Ludwig Feuerbach ja klassisen saksalaisen filosofian loppu. 1888. Teoksessa: Karl Marx & Friedrich Engels; Valitut teokset 6 osaa. Osa 6. Kustannusliike Edistys, Moskova 1979. ss. 396-445.

Engels, Friedrich; Ludwig Feuerbach ja klassisen saksalaisen filosofian loppu. 1888. 2.p. Kansankulttuuri, Helsinki, Pori 1976.

Engels, Friedrich; Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi. 1880. 3.p. Kansankulttuuri, Helsinki, Pori 1973.

Eskola, Antti; Yhteisiä asioita. Kirjayhtymä, Helsinki, Vaasa 1972.

Feuerbach, Ludwig; Uskonnon olemuksesta. 1846.

(suomennos, esipuhe ja selitykset Vesa Oittinen) Otava, Helsinki-Keuruu 1980.

Feuerbach, Ludwig; Tulevaisuuden filosofian periaatteita. 1843. (suom. Timo Laine) Teoksessa: Laine, Timo; Feuerbach – Scheler – Plessner. Tekstejä filosofisen antropologian historiasta. Jyväskylän yliopiston filosofian laitos, Jyväskylä 1989. ss. 19-84.

* Zinser, Hartmut; Feuerbach, Ludwig. Teoksessa: Metzler Philosophen Lexikon. Dreihundert biographisch-werkgeschichtliche Porträts von den Vorsokratikern bis zu den Neuen Philosophen. J.B.Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, Darmstadt 1989. ss. 234-236. Fichte, Johann Gottlieb; Von den Pflichten der Gelehrten. Jenaer Vorlesungen 1794/95. (toimittaneet Reinhard Lauth, Hans Jacob & Peter K. Schneider) Felix Meiner Verlag, Hamburg 1971.

Fichte, Johann Gottlieb; Die Bestimmung des Menschen. Über die Würde des Menschen. 1800 & 1794/1845. Verlag Philipp Reclam jun., Leipzig 1976.

Fichte, Johann Gottlieb; Briefe. (toimittanut Manfred Buhr) 2.I.p. Reclams Universal-Bibliothek Band 1083. Verlag Philipp

Reclam jun., Leipzig 1986.

* Boin, Manfred; Fichte, Johann Gottlieb. Teoksessa: Metzler Philosophen Lexikon. Dreihundert biographisch-werkgeschichtliche Porträts von den Vorsokratikern bis zu den Neuen Philosophen. J.B.Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, Darmstadt 1989. ss. 237-239.

* Grotenfelt, Arvi; Fichte ajattelijana ja kansallisena herättäjänä. Otava, Helsinki 1925.

Hilpelä, Jyrki; Filosofia kritiikkinä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 6. Joensuu 1986.

Jaspers, Karl; Einführung in die Philosophie. 1953/1971. 26.p. Serie Piper (Band 13). München-Zürich, Leck 1987.

Juntunen, Matti; Klassisen sivistyneistön merkitys. & Vastaus yleisökysymykseen. Soihtu (vol. 44) 5-8/1979, ss. 40-43. & s. 56.

Juntunen, Matti; Marxismi. Teoksessa: Spectrum.

Tietokeskus. Osa 7. WSOY 1978. ss. 402-403.

Juntunen, Matti; Radikaalin sivistyneistön käsitteestä.

Filosofien kulttuurilehti Genesis N:o 3/1979, ss. 7-11. Myös teoksessa: Wilenius ym.; Johdatus filosofiseen ajatteluun.

Gummerus, Jyväskylä 1982. ss. 163-171.

Juntunen, Matti & Mehtonen, Lauri; Ihmistieteiden filosofiset perusteet. 1979. 2.k.p. Gummerus, Jyväskylä 1982.

Kant, Immanuel; Kritik der praktischen Vernunft und andere kritische Schriften. Werke 3. Könemann Classics, Köln, Dortmund (painettu Unkarissa) 1995. (Sisältää teokset: Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können 1783 & Grundlegung zur Metaphysik der Sitten 1785 & Kritik der praktischen Vernunft 1788.)

Kant, Immanuel; Ikuisen rauhan. 1795. (suom. Jaakko Tuomikoski) 3.p. Karisto 1989.

Kant, Immanuel; Mitä on suunnistautuminen ajattelussa? 1786. & Edistyykö ihmiskunta jatkuvasti kohti parempaa? Teoksessa: Koivisto & Mäki & Uusitupa (toim.); Mitä on valistus? Vastapaino 1995.

Kant, Immanuel; Siveysopilliset pääteokset (Tapojen metafysiikan perustus 1785, Käytännöllisen järjen kritiikki 1788). (suom. J. E. Salomaa) WSOY, Porvoo 1931. 2.p. WSOY, Juva 1990.

Kant, Immanuel; Vastaus kysymyksen: Mitä on valistus? 1784.

(suom. Tapani Kaakkuriniemi) Teoksissa: Kantasalmi (toim.); Yliopiston ajatusta etsimässä. Gaudeamus 1990. ss. 30-39. +

Elo & Salonen (toim.); Ajatukset - uuden ajan filosofian lukemisto. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja

koulutuskeskus. 1993. ss. 60-65. + Koivisto & Mäki & Uusitupa (toim.); Mitä on valistus? Vastapaino 1995. ss. 76-86.

Suomeksi alunperin: Filosofien kulttuurilehti Genesis N:o 3/1979.

* Gerhardt, Volker; Immanuel Kant. Teoksessa: Metzler Philosophen Lexikon. Dreihundert biographisch-werkgeschichtliche Porträts von den Vorsokratikern bis zu den Neuen Philosophen. J.B.Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, Darmstadt 1989. ss. 406-411.

* Grotenfelt, Arvi; Immanuel Kant. Tekijän teoksessa: Uuden ajan filosofian historia. (Jälkimmäinen osa. Ensimmäinen nidos.) 1916. ss. 15-164.

* Landtman, Gunnar; Kant. (suom. Iisakki Laati) WSOY, Porvoo 1922.

* Mehtonen, Lauri; Kant valistuksen alkuvaikeuksista.

Teoksessa: Paakkola, Esko & Turunen, Kari (toim.); Teko ja kulttuuri. Reijo Wilenius 60v. Atena Kustannus, Jyväskylä, Helsinki 1990. ss. 57-61.

* Salomaa, J. E.; Immanuel Kant. WSOY 1960.

Kauppi, Raili; Kirjasto. Sivistys. Kasvatus. Raili Kaupin kirjoitukset 2. Toim. Ismo Koskinen ja Jari Palomäki. Tampere University Press 2000.

Koli, Paavo; Suuntana huominen. Kirjayhtymä, Helsinki, Tampere 1968.

Krohn, Sven; Arvojen yleispätevyyden ongelma.

Arvofilosofinen tutkielma. i. k. Helsinki 1954.

Krohn, Sven; Totuus, arvo ja ihminen. Filosofisia esseitä.

WSOY, Porvoo-Helsinki 1967.

Krohn, Sven; Ydinihminen. Ihmisen mitta ja tulevaisuus.

Avaus filosofiseen ihmistutkimukseen. (toim. Toivo Salonen) Arator. Helsinki, Hämeenlinna 1989.

Laine, Timo; Feuerbach – Scheler - Plessner. Tekstejä filosofien antropologian historiasta. Jyväskylän yliopisto. Filosofian laitos. Julkaisu 40 1989.

Lutz, Bernd (toim.); Metzler Philosophen Lexikon.

Dreihundert biographisch-werkgeschichtliche Porträts von den Vorsokratikern bis zu den Neuen Philosophen.

J.B.Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, Darmstadt 1989.

Macchiavelli, Niccolo (II principe 1532) suomentanut Aarre Huhtala 1.p 1969 Porvoo wsoy

Marcuse, Herbert; One-Dimensional Man. Studies in the ideology of advanced society. 1964. With an introduction by Douglas Kellner. Routledge Classics, London and New York 2002. (2. laitoksen 1991 kolmas uusintapainos.)

Marcuse, Herbert; Yksiuolotteinen ihminen. Teollisen yhteiskunnan tarkastelua. 1964. (suom. Markku Lahtela) Weillin+Göös, Helsinki, Tapiola 1969.

Marx, Karl & Engels, Friedrich; Kirjeitä. Edistys, Moskova 1976.

Marx, Karl & Engels, Friedrich; Valitut teokset 6 osaa. Osat 1-6. Edistys, Moskova 1978-1979.

Marx, Karl & Engels, Friedrich; Osa 2. Edistys, Moskova 1978. Marx; Teesejä Feuerbachista. 1845. ss. 63-66. Marx & Engels; Feuerbach. Materialistisen ja idealistisen katsantokannan vastakkaisuus. (Saksalaisen ideologian I luku). 1845-1846. ss. 67-147.

Marx, Karl & Engels, Friedrich; Osa 4. Edistys, Moskova 1979. Marx; Poliittisen taloustieteen arvostelua. ss. 5-185.

Engels; Karl Marxin "Poliittisen taloustieteen arvostelu". ss. 186-197. Marx; Johdanto vuosien 1857-1859 (Miksi 1859?/TS) taloustieteellisiin käsikirjoituksiin. I. Tuotanto, kulutus, jakaantuminen ja vaihto (kiertokulku). 1857. ss. 198-230.

Marx; Lisäarvoteorioita. Liitteitä ("Pääoman" 4. Osa). ss. 439-563.

Marx, Karl & Engels, Friedrich; Werke. Band 3. Dietz Verlag, Berlin 1969.

Marx, Karl & Engels, Friedrich; Werke. Band 26. Dietz Verlag, Berlin 1967.

Marx, Karl; Thesen über Feuerbach. Teoksessa: Marx, Karl & Engels, Friedrich; Werke. Band 3. Dietz Verlag, Berlin 1969. ss. 3-7 & ss. 534-535. Selittävä viite s. 547.

Marx, Karl; "Grundrisen" johdanto. Suomentanut Antero Tiusanen. Kansankulttuuri, Helsinki, Pori 1975.

Marx, Karl; Vuosien 1857-1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse"). Osa 1 & 2. Suomentanut Antero Tiusanen, suomennoksen tarkastaja Olli Perheentupa. Kustannusliike Progress, Moskova 1986.

* Mehtonen, Lauri; III. Marxin ja Engelsin materialistinen historiankäsitelmä. Teoksessa: Juntunen, Matti & Mehtonen, Lauri; Ihmistieteiden filosofiset perusteet. 2.k.p. Gummerus,

Jyväskylä 1982. ss. 44-64.

* Mehtonen, Lauri; Puhtaan järjen kriitikkistä arkimaailman kriittikkiin, I Feuerbach-teesin tarkastelua. *Sociologia* (vol. 14) 6/1977. ss. 246-253.

* Wilenius, Reijo; Marx ennen Marxia. Marxin ajattelun ensimmäinen vaihe. Weilin+Göös, Helsinki 1966.

Moisio, Olli-Pekka (toim.); Kritiikin lupaus. Näkökulmia Frankfurtin koulun kriittiseen teoriaan. SoPhi, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1999.

Ojanen, Eero; Hyvyyden filosofia. Kirjapaja, Helsinki, Jyväskylä 1998.

Ojanen, Eero; Hyvyyden maailma. Kirjapaja, Helsinki, Jyväskylä 2000.

Palmgren, Raoul; Suuri linja. Arwidssonista vallankumouksellisiin sosialisteihin. Kansallisia tutkielmia. 1948. 2.p. Kansankulttuuri, Helsinki 1976.

Paronen, Samuli; Testamentti. Mietteitä. Toimittanut Hannu Mäkelä. Otava, Helsinki, Keuruu 1999.

Rahkonen, Keijo; Ernst Bloch – toivon filosofi. Teoksessa: Rahkonen, Keijo & Sironen, Esa (toim.); Ernst Bloch. Utopia, luonto, uskonto. Kansan Sivistystyön Liitto, Jyväskylä 1985. ss. 10-20.

Salonen, Toivo; Ajatuskoe. I Vakaumus. II J. V. Snellman ja menetelmäoppi. Filosofinen kulttuurilehti *Genesis* 2/1979, ss. 11- 15.

Salonen, Toivo; Filosofian sanat ja konseptit. 4.u.p. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. Vaajakoski 2008.

Salonen, Toivo; Ihmisen idea. Ihminen filosofiassa ja ihmisen ongelma filosofisessa ihmistutkimuksessa. 2.u.p. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. Tampere 2010.

Salonen, Toivo; Järki etsii muotoaan. Utopioiden käytännöllisyys. Kasvatuksen keskustelulehti *Alkumatka* 4/1984, ss. 17-20.

Salonen, Toivo; Karl Marxin perintö sekä yhteiskuntafilosofian opettaminen. Miten elämäkatsomustieto ja filosofia vastaavat ajankohtaistuvaan haasteeseen? Teoksessa: Tella, Seppo (toim.); Juuret ja arvot. Etnisyys ja eettisyys – aineen opettaminen monikulttuurisessa oppimisympäristössä. Ainedidaktiikan symposiumi Helsingissä 3.2.1995. Tutkimuksia 150. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, Helsinki 1995. ss. 121-127. Artikkelin alkuperä on ilmestynyt nimellä: Karl Marxin perintö. Humanistinen mielipidelehti *Humanisti* nro 3/1995. Helsinki 1995. ss. 7-10.

Salonen, Toivo; Kasvatustieteen luonteesta ja mahdollisuuksista. Teoksessa: Siljander, Pauli (toim.); Kasvatus ja socialisaatio. Gaudeamus, Helsinki, Tampere 1997. ss. 166-179.

Salonen, Toivo; Opettajat ja itsetietoisuuden filosofia. Kasvatuksen keskustelulehti *Alkumatka* 1/1984, ss. 9-14. (Artikkelin ensimmäinen versio: Itsetietoisuuden filosofia ja opettajat ilmestyi ensimmäisessä *Alkumatkan* numerossa 1/1981, ss. 15-20.)

Salonen, Toivo; Syventyminen on itsetietoisuuden ehto. 1. Yliopistollisesta opiskelusta. 2. Miten opin. *Uuden Ajan Aura* 5/1979, ss. 22-24.

Salonen, Toivo; Voiko filosofia opettaa viisaaksi? Teoksessa: Tella, Seppo (toim.); Joustava ja laaja-alainen opettaja. Ainedidaktiikan symposiumi Helsingissä 7.2.1992. Juhlakirja Lyyli Virtasen merkkipäivän johdosta 10.2.1992. Tutkimuksia 100. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, Helsinki 1992. ss. 90-95.

Sarsila, Juhani; Historian väärennöksiä ja väärentämisen

historiaa. 2.t.p. Otava, Helsinki-Keuruu 1988.

Sarsila, Juhani; *Scripta serenissima*. Retorisia esseitä.

Tekstejä toiselta vuosituhannelta. 3.k.p. Latinan kieli ja retoriikka. Filologian laitos II. Tampereen yliopisto, Tampere 2001.

Snellman, J. V.; Valitut teokset, osa II. Kirjoituksia sanomalehdissä ja aikakauskirjoissa. WSOY, Porvoo 1900. Snellman, J. V.; Valitut teokset, osa V. Valtio-oppi. WSOY, Porvoo 1901.

Snellman, J. V.; Kootut teokset, osa I. Filosofisia kirjoituksia. Suom. J.E. Salomaa. WSOY, Porvoo 1932.

Snellman, J. V.; Kootut teokset, osa II. Valtio-oppi. Oikean ehdoton pätevyys. Kansallisuus ja kansallisuusate. Suom. Heikki Lehmusto. WSOY, Porvoo 1928.

Snellman, J. V.; Kootut teokset, osa III. Kaunokirjalliset teokset. Suom. Yrjö Kivimies ja Erik Ahlman. WSOY, Porvoo 1929.

Snellman, J. V.; Kootut teokset, osa IV. Tutkielmia ja kirjoitelmia. Suom. J. Hollo. WSOY, Porvoo 1928.

Snellman, J. V.; Kootut teokset, osa V. Tutkielmia ja kirjoitelmia. Suom. J. Hollo. WSOY, Porvoo 1929.

Snellman, J. V.; Kootut teokset, osa VI. Tutkielmia ja kirjoitelmia. Suom. J. Hollo. WSOY, Porvoo 1929.

Snellman, J. V.; Yliopistollisesta opiskelusta. Esimerkiksi teoksessa: Kantasalmi (toim.); Yliopiston ajatusta etsimässä. Gaudeamus, Helsinki 1990.

Snellman, J. V.; *Läran om staten*. Zacharias Heggström, Stockholm 1842.

* Lehmusto, Heikki; Kansallisfilosofimme aatemaailma. Karisto, Hämeenlinna 1953.

* Rein, Th.; Juhana Vilhelm Snellman. I & II. 1895 & 1899. 4.p. Otava, Helsinki, Keuruu 1981.

* Salomaa, J.E.; J.V. Snellman. Elämä ja filosofia. WSOY, Porvoo-Helsinki 1944.

* Wilenius, Reijo; Snellmanin linja – henkisen kasvun filosofia. Gummerus, Jyväskylä 1978.

Taureck, Bernhard, H. F.; *Die Sophisten zur Einführung*. Junius Verlag, Hamburg, Hannover 1995.

Volkov, Henrik; Tieteen kehdon ääressä. (suom. V. Bergman) Kustannusliike Edistys, Moskova 1974.

Vorländer, Karl; *Geschichte der Philosophie mit Quellentexten*. Band 1 – 3. 1949. (toimitustyöt: Metzke, Erwin & Knittermeyer, Heinrich, Grassi Ernesto & Kessler, Eckhard & Schnädelbach, Herbert & Thyen, Anke) rowohlts enzyklopädie. Rowohlts Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg, Leck 1990.

Wilenius, Reijo; Filosofia ja politiikka. Poliittisen ja sosiaalisen ajattelun perusteiden kehityksestä. 1967. 2.p. Gaudeamus, Tapiola 1975.

Wilenius, Reijo; Kolme näkijää ja tekijää. Lönnrot, Runeberg, Snellman ja Suomen suunta. Gummerus, Jyväskylä 1986.

von Wright, Georg Henrik; Ajatus ja julistus. (suom. Jussi Aro) 2.p. WSOY, Porvoo-Helsinki 1974.

von Wright, Georg Henrik; *Humanismen som livshällning och andra essayer*. 1978. MånPocket, Stockholm, Trondhjem 1990.

von Wright, Georg Henrik; *Myten om framsteget*. Tankar 1987-1992 med en intellektuell självbiografi. 3.p. Albert Bonniers Förlag, Trondheim 1995.

von Wright, Georg Henrik; *Vetenskapen och förnuftet*. Ett försök till orientering. 1986. MånPocket, Stockholm, painettu Tanskassa 1989.

Pihitjärviläiset (2) – ihmisiä?

Karl Nilssoni pääsee Alatalhoon yöksi. Aamula se pannee housut jalkhaan täkin alla ko talon tyär oon jo noussu ja rieskat leiponu. Tyär lossaa, ettei hään ymmärä komean ruottalaisen kysymyksiä, mutta esittää ittensä Maria Alataloksi (s.31), vaikka sen oikea ja alkuperänen sukunimi oon ruottalainen. Karli puhuttellee varsin nuorta tyärtä friiuisanoila: "Oi, sie kaunis kivelion tyär, etkös sie käsitä mitä mie sanon?" (ip).

Karli lähtee ulos ja kohtaa sielä pihitjärviläisen. Se oon keski-ikänen mies, vihasset kasuuet, harmajat sarkavaatheet ja paulakengät. Karli huutaa syämelisesti hyvää iltaa, mutta mies vain vahtaa epäluulosesti häntä ja nyökkää vähäsen.

Seuraava ihminen, jonka Karli kohtaa oon Antin Kalla (Karl Antti), lyhyjalkanen mustatukkanen puolilappalainen, vaikka hyvän näkönen sinänsä sen rauhattomat silmät oon katalat. Se meinaa, ette olis parasta jos vieras ei elävännä pääsis sieltä. "Kuohleet ei puhu", se sanoo (s.34).

Maria oon näölthään terve, avoin, voimakhaat piirtheet, joissa näkkee lujan tahon. Tieten tyttären poskipää paljastavva sen suomalaisen elikkä lappalaisen alkuperän ja siksi sen kasuvissa oon vain silmät komeat, ruottalaisen käsityksen mukhaan (s.38).

Karli aattelee paljon Mariaa, vaikka se samala havattee luononlapsen kyvyn tällätä. Oonkhaan net kaikin semmosia, Karli aattelee. Piain talon isäntäki ossaa ruottia. Karlin "avointa ruottalaista mieltä" kärpii ko se hunteeraa tätä (s.47). Ja mettäperän lapsi Maria piain uskoo unhiinki, kuka ties, siinä oon piain lappalaista pahnaa, näöstä ja luontheesta päätellen (ip).

Maria ottaa Karlin myötä kathon kyläläisiä. Net menevä talhoon, jossa vanhaa äiti assuu neljän lapsen kans. Se oon kauhea paikka. Vanhaa ämmä ei nouse ko net tuleva sisäle, se mutisee vain päivää. Se oon "pieni köykkysökänen ämmä, kasuvissa juovat, silmät syvässä, hiukset tukkuset ja harmajat. Pää oon kohta neliskantilinen, kaula niin lyhy, ette pää oon hartioissa kiini. Karli ei koskhaan ollu nähny mithään näin häksan mallista. Sen lisäksi musta kissa, käsittämättömän iso, pyhkii ämmää vasten, iso häntä pystössä" (s.51). Sohvala oon nuori mies, joka vahtaa laiskat silmät päässä.

Ylitalon paikka oon komeampi, vaimo fiinimpi ja lapset ilosempia ko muut kylän kläpit, jotka oon "tolloja ja huonosti kasvatettuja" (s.54).

Axelssonin talossa assuu kolme miestä. Net oon "pitkiä, laihoja jänteviä hahmoja, niinku siroja mäntyjä; ette net olit puhthaita jermaania, sen havatti varsin, vaikka juttelu niitten kans ei ollu antosaa, net ko puhuit aivan käsittämätöntä ylikaihnuun kieltä eikä net oikein riikinruottia ymmärtänheet..." (s.56).

Seuraava talo oonki taasen kauhea. Tyär marsii eestakasi ja mutisee pirujen kans ja sen äiti lukkee postillaa.

Joku freistaa ampua Karlia. Se laukasee kiihvaan keskustelun Alatalon kans. Karli "rehelinen ruottalainen" (s.70) halvaa nyt tietää mitä peliä kylässä pelathan. "Miksis tet oletta mulle koko aijan puhuneet suomea ko tet ossaatta ruottia...siehään olet ruottalainen, sen näkkee sinun näöstä" (ip). Nyt Karli käsittää: "Täälä, tässä sinun tehtävästi oon! Jää tänne, älä koskhaan lähe takasi kultuuhriin! Täälä, missä net halvava sinut ampua, oon paikkasti, täälä sie saatat tehä jotaki kokonaista sinun elämästä, näile ihmisille sie saatat olla jotaki mitä et ikinä ole muile! Jumala itte oon sinut tänne johtanu!—" (s.75).

Karlilta tullee misunääri. Se pääsee ensikertaa sauhnaan. Karlia alethaanki jo sanhoon "meän papiksi".

Seurakunnan pappi oon Lapinmaan suurin kyläorkinaali, kummajainen. Sen lappalaisperun näkkee varsin. Pieni vesisilmänen lapinäijä ruottalaisissa papin vaattheissa. Vaikka siinä oli jotaki ruottalaista kans. "Rotusekotus ei ole ollu suotusaa jos kommeutta kyssyy – hahmo ja kasuuet aivanko pilakuva" (s.128). Kirjailia kuvvaa tässä Laes-tadiusta, mailmankuulusaa putanistiä, filosoffia, raittiustyöntekijää, sielunhoitajaa, suurmiestä...

Päivän sääkelsi: "Järkeä ko pienessä pitäjässä!"

Bengt Pohjanen
Aikakirjuri

I

Jacques Prevet'n runossa *Barbara* puhuteltu on lähes konkreettisesti läsnä oleva, mutta lopulta vain muisto, tosin jaettu: - "est-il mort, disparu, ou bien encore vivant" -, joka katoaa kuin pilvet tai koirat mereen – *des chiens qui disparaissent au fil de l'eau sur Brest...* Runon puhujan muisto ei ole kuitenkaan enää yksityinen, niin persoonallinen ja kipeä kuin se saattaa olla. Kieli, puhuttu tai kirjoitettu, on siinä mielessä erityinen kuvankantaja, että vain sen avulla voimme ylittää henkilökohtaisen rajan. Kertomalla jaamme muistomme, ajatuksemme ja kaiken sen, mitä olemme kokeneet. Ihmismielellä onkin lähes rajaton kyky muodostaa kuvia tai ajatuksia, muistoja, oikeita tai vähemmän oikeita sellaisia, joiden pätevyyden takeena ovat toisten muistot ja ajatukset (Orlando Figes huomauttaa *The Whisperers* -teoksessaan siitä, kuinka GULAG-muistelmat ovat hämmästyttävän yhdenmukaisia¹). Monessa mielessä kieli siis luo todellisuutta; runossa se nimeää Barbaran, kuvaa hänet ja käy läpi kertojan tunteita (runossa kaikki tapahtuu samanaikaisesti, lukemisen edetessä ja palatessa alkuun).

Filosofiassakin kielen merkitystä todellisuutta muokkaavana, muodostavana tai jopa inhimillisen todellisuuden perustavana tekijänä on nostettu kovasti esille. Ei todellakaan ole enää vakiintunut se (kantilainen) teoria, josta Peirce kirjoittaa: — *käsitteet pelkistävät aistivaikutelman moninaisuuden ykseydeksi ja käsitteen pätevyys perustuu siihen, ettei tietoisuuden sisältöä voida pelkistää ykseydeksi käsitteittä.*² Ainakin sosiaalisen maailmamme perusrakenteet ovat usein juuri kielen universumissa kehittyviä ja kasvavia jäsentelyjä, rajanvetoja ja oppositioita, jotka muokkaavat tässä maailmassa olemistamme milloin parempaan milloin pahempaan suuntaan, ja joille ei ehkä ole edes mielekästä hakea biologisia korrelaatteja tai perusteita. (Mielenkiintoinen rajanveto on juuri sosiaalisen ja biologisen tai fysiologisen välillä. Sukupuolisuus, *sex*, toteutuu sosiaalisessa ympäristössämme, mutta on mielestäni varsin perustavasti biologiamme kytketynty; lahjakkuuskin on ilmeisen periytyvää, siis geneeissä; ja eräillä mielen sairauksilla näyttää olevan biologinen selityksensä.)

Luonnontieteen puolella *instrumentalistinen* tiedekäsitys sanoo siihen suuntaan, että tieteellisten teorioiden tehtävä ei ole kuvata maailmaa tai sen rakennetta, vaan teoriat ovat enemmänkin välineitä tai keinoja sen hallitsemiseen. Teoriat eivät siis ole tosia tai epätosia vaan parempia tai huonompia. On siten instrumentalistille makuasia, sanotaanko parasta teoriaa todeksi. Tämänkaltaisen metodisen instrumentalismin kannattaja saattaa kannattaa myös tieto-opillista instrumentalismia, mikä yleensä tarkoittaa myös representationalismin³ kieltämistä. Tieto-opillinen instrumentalisti oli muiden muassa John Dewey kirjoittaessaan: *It would be difficult to imagine any doctrine more absurd than the theory that general ideas or meanings arise by the comparison of a number of particulars, eventuating in the recognition of something common to them.*⁴ — *Meaning is not indeed a psychic existence; it is primarily a property of behavior* —⁵ Dewey hylkää siis Peircen sitaatissa kannattaman nominalismin. Merkitykset syntyvät ja kuolevat Deweylle inhi-

millisessä toiminnassa ja sen kautta. Tietämisen välttämätön ehto ei ole ajatuksen ja tosiasian vastaavuus. Tietäminen on työkalun sopivuutta tai soveltuvuutta, ajatus tai ajattelu aina osa organismin pyrkimystä adaptoitua, ratkaista probleema, sulatella, saada tyydytys, hankkia mielihyvää tms., siis instrumentalismia. Ajatuksen totuus vastaavuutena tai yhteensopivuutena ei ole olennaista; olennaista on ajatuksen toimivuus. Deweyn tutkimuksen teoria (*theory of inquiry*) on siis sekä tieto-opillista että metodologista instrumentalismia, ja jälkimäinen on luonnollinen seuraus edellisestä.⁶

Ajattelen, että Deweyn käsitys kielestä (ja merkityksestä) johtaa pohjimmitaan näkemykseen, että kieli voi ymmärtää itseään ja merkityksiään vain taakse päin, sellaisena kuin ne ovat olleet. Itseymmärrys on taakse katsova konstruktio. Mitään kielellisiä universaaleja kun Deweylle ei ole, vaan konstituoivat tekijät on erikseen menneisyydestä etsittävä. Tämä ajatus tuo mieleen hegeliläisen hengen itseymmärryksen ja loppuillasta lentelevän minervanpöllön, jota filosofiaksikin kutsutaan.

II

On myös toinen *Barbara*. Hän on vanha ja vähän kulahtanut, mutta kunnianarvoisa kuitenkin, se *Ensimmäisen analytiikan* tuttu tyttö:⁷

(1) P1: *Kaikki ihmiset ovat kuolevaisia.*

P2: *Kaikki suomalaiset ovat ihmisiä.*

J: *Kaikki suomalaiset ovat kuolevaisia.*

Kyse on nyt siis loogisista päättelyistä. Peircen mukaan *"The object of reasoning is to find out, from the consideration of what we already know, something else which we do not know. — Thus, the question of validity is purely one of fact and not of thinking. — It is not in the least the question whether, when the premisses are accepted by the mind, we feel an impulse to accept the conclusion also. — the true conclusion would remain true if we had no impulse to accept it; and the false one would remain false, though we could not resist the tendency to believe in it."*⁸

En tiedä, onko edes olemassa ihmiskieltä, jossa *Barbaran* kaltaisia yksinkertaisia loogisia suhteita ei voisi kuvata. Kielemme totta vie näyttää jollain perustavalla tavalla rakentuvan maailman mukaan eikä päinvastoin. Emme voi oikein kuvitella maailmaa, jossa argumentin (1) premissit P1 ja P2 olisivat tosia ja johtopäätös J epätosi. Peirce-sitaatin mukaan loogisella päättelyllä on myös prediktiivinen, ennustava aspektinsa.⁹

Miksi logiikka sitten toimii ja mikä on lopulta sen aihe?

Tutkiiko logiikka mahdollisia maailmoja vaiko lauseiden syntaksia, vai ovatko pätevät loogiset muodot tulosta jonkunlaisesta abstraktioprosessista? Deweyn vastaus on, että loogiset muodot syntyvät tutkimuksen (*inquiry*) myötä ja sen tarpeeseen ja ovat ymmärrettävissä vain tätä kautta. *"—logical forms accrue to subject-matter in virtue of subjection of the latter in in-*

quiry to the conditions determined by its end – institution of warranted conclusion.”¹⁰ Argumentilla (1) ei siten ole Deweyn mukaan yleispätevyyttä, vaan se on erään tilanteen jäsenys, joka on noussut tästä tilanteesta itsestään. Argumentin muodollinen pätevyys (tässä *Barbara*) on epäolennaista, koska premissien merkitys kiinnittyy vain koko arvostelman (*judgement*) kautta. Väite (*proposition*) ei ole Deweylle tosi eikä epätosi, vaan tilanteen jäsentelyn väline. Arvostelma puolestaan on enemmän tai vähemmän vakuuttava (*warranted*). Deweyllä on hyviä ja oivaltavia näkemyksiä tutkimuksesta, jota tieteen nimitetään, mutta logiikan suhteen sanoisin hänen olevan harhateilla, enkä ole ainoa näin ajatteleva. Logiikan yleispätevyys kaipaa selityksen; Deweyn selitys on vähän kärjistettynä se, että asioita nyt vain jäsenneltiin ja ajateltiin *Barbaran* tavoin, että se sattui sopimaan. Argumentin (1) avittamana kuitenkin tiedämme, että suomalaiset ovat huomenna yhtä kuolevaisia kuin tänäänkin.

Deweyn tapa kontekstualisoida käsitteet johtaa myös yhteismitattomuuteen. Jossain *Experience ja Naturen* sivuilla Dewey loihee lausumaan, että *vesi* ja *H₂O* eivät tarkalleen tarkoita samaa, koska nämä käsitteet ovat syntyneet erilaisissa konteksteissa - toki Dewey myöntää, että näiden käsitteiden välillä on jatkumo. Yleisemminkin: jos käsitteet, propositiot ja argumentit nousevat aina tilanteesta ja ovat siihen kiinteästi kytköksissä, emme voi arvioida niiden pätevyyttä kuin niiden synty-yhteydessä. Tämä saattaa päteä runouteen. Prevet'n *Barbaran tuli, veri, teräs, pilvet, sade, laitur, porttikäytävä, huuto, pilvet ja pakenevat koirat* saavat ainutlaatuisen merkityksensä runon kuvissa ja sen sen yhteydessä. *Tämä* Prevet'n *Barbara* elää vain *tässä* runossa, sen soinnuissa ja äänenväreissä, siinä tilanteessa jossa sen kuulemme, luemme ja omaksumme. *Tuo toisen*, Aristoteleen *Barbaran* pätevyys ei riipu tilanteesta, mutta sen opimme tuntemaan vasta, kun joudumme hankauksiin luonnon kanssa ja yritämme ymmärtää sen tapahtumisen ja olemisen lainalaisuuksia.

viitteet

¹Eräissäkin tuoreessa avioerokriisiä käsittevässä väitöskirjassa näyttävät narraatio ja sen kuvaama maailma menevän iloisesti ja ilman muuta sekaisin.

²C.H. Peirce, Uudesta luokkakäsitteiden listasta, s. 21. Teoksessa C.S. Peirce, Johdatus tieteen logiikkaan. Vastapaino: Tampere 2001. Käännös on Markus Längin eikä ehkä aivan onnistunein.

³Klassinen representationalismin kritiikki on Wilfrid Sellars, *Empiricism & The Philosophy of Language*. Harvard University Press: Cambridge MA. 1997. Alunperin essee julkaistiin 1956. Richard Rortyn mukaan Sellars "may have been the first philosopher to insist that we see 'mind' as a sort of hypostatization of language". (Mts. 7)

⁴John Dewey, *Experience and Nature*. Dover Publications: New York 1958. S. 189.

⁵Dewey mts. 179.

⁶Larry Hickman, *Reading Dewey*. Indiana University Press 1998. S. 166-

⁷Barbara-nimeä käytettiin ensimmäisen kuvion universaalisesti myöntävälle syllogismille.

⁸C. S. Peirce, *The Fixation of Belief*. *Popular Science Monthly* 12 (November 1877), 1-15.

⁹Voisikin ajatella, ettäkielessä ilmenevät loogiset suhteet ovat maailman käsitteellistämisen välttämättömiä ehtoja. Logiikka ilmenee kaikissa kielissä, kielet jäsentyvät loogisilla suhteilla. Tällainen kielellinen universalismi on nimensä

mukaan ei-ajallista ja ei-paikallista. Universalisti ei analysoi kieliä, oppeja ja merkityksiä historiallisen itseymmärryksen tai määrättyneisyyden kautta, ei etsi yksityistä vaan yleistä, ei historiallista vaan rakenneselitystä.

¹⁰Hickman mts. 177.

VÄITÖS: POLITIIKKA JA TEOLOGIA KIETOUTUVAT TOISIINSA VANHOILLISLESTADIOLAISUUDESSA

Tapio Nykäsen väitöstutkimuksen mukaan vanhoillislestadiolainen puoluepoliittinen ajattelu tukee valtiollista esivaltaa ja vastustaa vallankumouksellisuutta. Liikkeen sisäinen poliittisuus puolestaan näyttäytyy oikeaoppisuuden määrittelynä ja yhteisön hallintaan pyrkivänä säätelynä.

Tapio Nykänen tarkastelee väitöstutkimuksessaan sitä, millaista on lestadiolaisyyhteisön poliittisuus suhteessa puoluepolitiikkaan, yhteiskuntaan ja liikkeen sisäisiin valtakamppailuihin. Tutkijan keskeisen väitteen mukaan politiikka ja teologia kietoutuvat vanhoillislestadiolaisuudessa toisiinsa monin tavoin.

– Näissä kamppailuissa vastakkain ovat olleet liikkeen konservatiivinen johto ja liberaaliksi määrittyvä, verrattain hajanainen joukko kritikoita, joihin on kuulunut sekä liikkeen jäseniä että ulkopuolisia vaikuttajia. Kritiikin myötä liikkeen johto on taipunut pahoittelemaan hoitokokousten tapahtumia ja myöntänyt, että liikkeen oppia salaripistä ja ehdottomasta anteeksiannosta on käytetty väärin esimerkiksi hyväksikäyttötapausten käsittelyssä, Nykänen sanoo.

Julkaisun tiedot:

Tapio Nykänen: *Kahden valtakunnan kansalaiset: Vanhoillislestadiolaisuuden poliittinen teologia*. Acta Universitatis Lapponiensis 237. Lapin yliopistokustannus: Rovaniemi 2012. ISBN 978-952-484-567-0. ISSN 0788-7604.

Venäjällä ollaan päästy niin pitkälle, että Suomen ja Venäjän välisistä lapsikiistoista esitetään tv-draamaa. Sen katsojat saavat varmasti pelmeninsä väärään kurkkuun, kun suomalaiset esitetään ilkeinä lasten räakkäjinä, jotka riistävät pilttejä pois äiti-Venäjän kukkamekkoisesta sylistä.

Säännöllisin väliajoin aktivoituu Pavel Astahov, presidentti Putinin lapsikomissaari, joka on valmistunut KGB-korkeakoulusta. Hän vetää tavan takaa esiin ajatuksen Suomen ja Venäjän välisestä lapsikomissiosta, joka ratkoisi huoltajuusriitoja.

Onneksi nykyinen presidenttimme Sauli Niinistö ilmoittaa asiat Venäjälle niin kuin ne ovat. Suomen lastensuojelukysymyksissä noudatetaan nimittäin Suomen lakeja. Sen sijaan alan viranomaisten yhteistyötä voidaan kyllä tehostaa.

Niinistön suora puhe lapsiriita-asiassa on helpottavaa kuultavaa. Edellinen presidentti kun tuntui keskittyvän Venäjän johtajien kaulailuun ja sellaisen illuusion luomiseen, että kivat ja nastat henkilökohtaiset välit kyllä auttavat suhteiden vahvistamisessa, enentämisessä ja syventämisessä.

Hymiöpolitiikka ei ikävä kyllä auta. Venäjä on aina yrittänyt huseerata Baltiassa ja muilla reuna-alueillaan miten haluaa. Nyt se on siis opettamassa Suomen viranomaisille, miten lastensuojelukysymyksissä menetellään. Väärää tietoa levitetään paikallisiin tiedotusvälineisiin, mistä itänaapurissa onkin muutaman sadan vuoden kokemus. Kyllä Goebbelskin tiesi, että sensuuria parempi ase on valheen aggressiivinen ajaminen.

Albrecht Dürer, *Johanneksen ilmestys: neljä ratsastajaa*, 1497–1498

Suomi laskee kuulumisensa länsimaiisiin demokratioihin vuodesta 1362, jolloin suomalaiset pääsivät valitsemaan Ruotsin kuningasta Moran kiville Uppsalan lähellä. Samaan aikaan idästä vyöryneet mongolilaumat tekivät venäläisistä maaorjia. Ruotsin vanhat lait seurasivat yhteiskuntajärjestyksemme takuuna silloin, kun Suomi liitettiin Venäjään. Tästä antoi tsaari juhlallisen lupauksensa.

Tragikoomista oli se, että Suomen kansa luotti pitkään tsaariin, vaikka keisari alkoi toimia Suomen lakeja vastaan. Sortovuosien aikana 1899-1913 virkakoneistoa venäläistettiin, suomalaisia yritettiin pakottaa tsaarin armeijaan, raha ja postimerkit vaihdettiin ruplamääräisiksi.

Me suomalaiset nousimme puolustamaan oikeuksiamme. Aktivistiaikana vuosisadan alkuvuosina tartuimme aseisiin vapautemme puolesta suomenruotsalaisen sivistyneistön johdolla. Harrastimme sitä mitä me nyt saatamme kammoksua muissa kansoissa: terrorismia. Murhasimme muutamia virkamiehiä.

Pitkän historiamme valossa olekaan ihme, että Venäjän kampanja herättää tuotumusta. Suomen lastensuojeluklakeja haluaa nyt siis muuttaa valtio, joka edelleen sallii lasten ruumiillisen kurittamisen.